

I. INFORMAREA ȘTIINȚIFICĂ ÎN VECHEA CULTURĂ ROMÂNEASCĂ

Bibliografia este un mijloc de informare rapidă și completă în munca științifică. Pentru orice problemă, pentru orice preocupare, cititorul e urmărit de grija unei documentări cât mai ample, cât mai actuale, vrînd să cunoască tradiția și noul în știință, artă, literatură, în orice domeniu de activitate umană. În trecutul nostru cultural, oricît de îndepărtat ar fi, o atare preocupare a stîrnit interesul cărturarului. În chilia de odinioară a acestuia, bibliotecă și atelier de creație, de copiat manuscrisele cu măiestrie artistică, printr-o informare atentă și asiduă, cărturarul aduna izvoarele cu rapiditate și cu mult discernămint. Dovada o avem în acel *Evangheliar* al lui Marcea din 1518, meșteșugit în Bistrița olteană, dar după modele moldovene din timpul lui Ștefan cel Mare, și mai cu seamă după opera lui Gavril Uric de la Neamț. A avut deci artistul o informație culeasă după tot ce se lucra în toate colțurile de țară, oprindu-se acolo unde arta și tehnica erau desăvîrșite. Și tipograful Macarie împreună cu toți sfătuitoarii săi au cunoscut numeroase manuscrise, culegînd după multe din ele elementele trebuitoare *Liturghierului* său din 1508, prima noastră carte tipărită, fiind o sinteză și o operă de continuitate, o lucrare muncită în spirit științific.

Continuitatea este caracteristica vechii noastre culturi, așa cum reiese din opera cronicarilor sau a *Bibliei* de la 1688, în care s-au cuprins toate fragmentele românzate mai înainte din grecește, slavonește și ebraică. Dascălul Damaschin de Rîmnic, cel care ne-a dat în vechea limbă întreaga liturgică, avea o informare perfectă și lua tot ce e bun ca rostire de acolo de unde intuiția sa de băștinaș îi dicta. Continuitate înseamnă să afli de pretutindeni, să întocmești liste, să faci, cum spunem noi azi, bibliografia „la zi” a temei tratate, cu cărți adunate după modelul Stolnicului din vestitele teasuri europene. Lista titlurilor folosite în lucrările lor o aflăm la Cantemir, Stolnicul Constantin Cantacuzino, Del Chiaro. Cărturarii ardeleni aveau bogate biblioteci, cu manuscrise și tipărituri muntene sau moldovene, iar cînd nu le știau sau le bănuiau, cereau după ele copii, pentru ca informarea lor științifică să fie cât mai bună. Dacă uneori avem știri puține și întîmplătoare cu privire la unele momente din trecutul îndepărtat, se datorește și vicisitudinilor istorice.

Cronica a inserat tristul fapt că, într-una din pustiirile capitalei de țară, turcii au cărat cu carele cărțile din biblioteca din Tîrgoviște, trecîndu-le Dunărea. Nu s-au păstrat liste informative, deoarece cărturarii trăiau de regulă pe lângă bibliotecă și tipografie, fapt caracteristic acelor epoci. Dar informarea avea loc și pe cale orală¹, mai cu seamă cînd cărturarul dintr-un ținut era oaspetele semenului său din depărtare. Mitropolitul Varlaam afirmă că, pe cînd se afla la Tîrgoviște, Udriște Năsturel „carele ca un iubitor de învățătură și socotitor credinței cei drepte, în mijlocul altor cărți nouă, ce mi-au arătat adusu-m-au și o cărtulie unică în limba noastră românească tipărită... *Catihismus*“².

O dată ce bibliotecile se înmulțesc și capătă consistență, ele întorc și cataloage, care îndeplineau rostul bibliografiilor de informare în munca științifică sau al unui eventual schimb între biblioteci. S-a păstrat scrisoarea trimisă de Gheorghe Ramadan către Hrisant Nottara din 20 noiembrie 1715: „Pe lângă aceasta, Fericirea Ta vrednică de închinare cum că acele cărți ce s-au trimes de Tine, atît grecește, cît și latinește și italienește, toate s-au dat, după poruncă, prea-cuvioșilor egumeni și epitropi ai Tăi, și s-au așezat cu celelalte cărți ale bibliotecăi, însă cele latinești au ieșit mai multe decît numărul ce era însemnat în catastihul ce-ți trimet; numai două cărți latinești și una italienească nu s-a pus în catastihul bibliotecii, nici în cel ce ți-l trimet, căci le-a luat prea înălțatul Domn pentru întrebuițare, care, cînd se vor lua înapoi, se vor adăogi catalogul celorlalte“³.

De la un timp, cataloagele de biblioteci ni s-au păstrat în manuscris; în special e vorba de cele de la Mărgineni, Văcărești și Hurez, ele aflîndu-se în Biblioteca Academiei Române sau la Arhivele statului din București și Iași.

Biblioteca Cantacuzinilor, ajunsă la mare faimă prin Stolnicul Constantin Cantacuzino, se afla la Mărgineni și este cunoscută prin însemnările făcute chiar de marele cărturar muntean⁴. Pe baza acestei biblioteci,

¹ Ludu, Th. *Izvoare bibliografice necunoscute. Călăuza bibliotecarului*, IX (1956), nr. 5 (mai), p. 22.

² Bianu, Ion și Nerva Hodoș. *Bibliografia românească veche*. București, 1903, p. 151.

³ *Hurmuzaki*, XIV, partea I, p. 696. Astfel de scrisori cu privire la bibliotecile vechi românești se întîlnesc adeseori, atestînd liste de cărți ce au un caracter informativ.

⁴ Iorga, N. *Operele lui Constantin Cantacuzino*. București, 1901; Ortiz, Ramiro. *Per la storia della cultura italiana in Rumania*. București, 1916; Dima-Drăgan, Corneliu. *Biblioteca unui umanist român: Constantin Cantacuzino Stolnicul*. București, 1967.

de caracter științific, și-a alcătuit Stolnicul opera sa istorică, în care obișnuia să însemne bibliografia folosită: Tit Liviu, Plutarh, Strabo, Procopiu, Piccolomini etc. Din scrisoarea lui Francisc Lugosi din 1706 desprindem sistemul său de informare: „D-sa și-a procurat pînă acum pe Bonfinius, Istvanfi, Ioan Bethlen, dar n-are istoria bietului domn Alexandru Bethlen; îl obligi foarte mult dacă îi trimiteți una, avînd mare nevoie de ea”¹. Corespondența purtată de Stolnicul cu Ferdinand de Marsigli e un model de colaborare științifică între doi savanți.

Cel mai cunoscut catalog de bibliotecă e cel din 1723: *Catalogul cărților veneratei și domneștei mănăstiri a Prea Sfintei Treimi din Văcărești*. Este scris în grecește chiar de domnitorul Constantin Mavrocordat, care își avea biblioteca în mănăstirea Văcărești. Fiecare carte din catalog cuprinde următoarele date: autorul, titlul, numărul volumelor, limba în care e scrisă lucrarea și felul legăturii².

La mănăstirea Hurez — în cameră specială și cu bibliotecar cunoscător a două manuale de biblioteconomie cumpărate din străinătate — s-a păstrat biblioteca domnitorului Constantin Brâncoveanu³, pe care o cunoaștem prin două cataloage, unul din 1797 și altul din 1804. Cărțile sînt descrise prin: numele autorului, titlul rezumat al operei, numărul volumelor și limba în care a fost scrisă. Catalogul din 1791 cuprindea 382 de volume, dintre care 115 românești, 110 grecești, 93 greco-latinești, 39 slave, 13 greco-arabe, 4 greco-române, 4 latinești, cîte una în germană, arabă, georgiană și un lexicon în 7 limbi.

Un alt catalog păstrat e alcătuit în 1727 și conține colecțiile de cărți din biblioteca mănăstirii Barnovschi⁴. Un bun organizator de bibliotecă, cu cataloage sistematice, se dovedește a fi Antim Ivireanu⁵.

¹ Minea, Ilie. *Ceva despre Constantin Cantacuzino Stolnicul. Cercetări istorice*, VIII—IX (1932—1933), nr. 2, p. 7.

² Iorga, N. *Pilda bunilor domni din trecut față de școala română*. București, 1914; Iorga, N. în *Hurmuzachi*, XIV, partea III, p. 145—156; Miherdea, V. *Biblioteca domnească a Mavrocordaților, contribuțiuni la istoricul ei*. București, 1940.

³ Ionașcu, I. *Istoricul mănăstirii Hurez, după documente inedite din Arhiva Eforiei Spitalelor civile. Arhivele Olteniei*, XIV (1935), nr. 79—82 (mai—dec.), p. 295—344.

⁴ *Hurmuzachi*, XIV, partea II, p. 909—911.

⁵ Pentru vechile biblioteci din Țara Românească: Theodorescu, Barbu. *Cultura în cuprinsul Mitropoliei Ungrovlahiei: cărturari, tipografi, biblioteci, școli. Biserica ortodoxă română*, LXXVII (1959), nr. 7—10 (iulie—octombrie), p. 827—856.

Din noianul acesta de biblioteci și cataloage¹ reiese în evidență umanismul vechii culturi românești; prin bogăția de cărți, superioara pregătire științifică a cărturarilor epocii, ducând prestigiul românesc peste hotare. Din aceste motive, Nicolae Iorga a dat o mare prețuire cataloagelor: „nici-o listă de cărți nu e indiferentă. Am voi să avem pe această cale cât mai multe cunoștinți de suflete, cât mai multe psihologii: ne-ar trebui însemnarea cărților celor mai buni ca și a celor mai răi, celor mai ageri ca și a celor mai mărginiți, pentru a înțelege pe deplin, din nevoia de cetit a unei societăți, orientarea ei, moravurile ei, seriozitatea sau ușurătatea ei, situația ei față de judecata, desăvârșit informată și foarte aspră a timpurilor“².

Bibliografia de *recomandare*, atât de folosită în bibliotecile de oriunde, și-ar putea afla punctul de pornire încă din secolul al XVII-lea, când biserica simțea nevoia de a întocmi liste de cărți permise și nepermise, socotite „eretice“ sau „mincinoase“. O astfel de listă este alcătuită la Blaj, în Predoslovia *Floarea adevărului*, cuprinzând următoarele tipărituri: *Biblia* de la 1688; *Triodul* din București, 1747; *Penticostariu* de Rîmnic din 1743; *Mineiul* tot de Rîmnic, 1737; *Pravila* din 1652 tipărită la Tîrgoviște; *Mărgărit al Sfîntului Zlataust*, tipărit la 1791 în București; *Octoihul* de Rîmnic din 1742; *Molitvenic* tipărit în Rîmnic la 1730; *Liturgia* din București de la 1747; *Viața sfinților*, tipărită în Iași la 1682; *Cheia înțelesului*, tipărită la 1671 în București; *Învățăături creștinești* de la Snagov, din 1700; *Învățătură creștinească*, tipărită la Iași în 1697. Ele sînt recomandate prin astfel de cuvinte: „aceste dară cărți găsindu-le prin aciaastă cărticică însemnate, nu-ți cruța osteneala a le cerceta și întrînsele vei găsi adevărul, care îl cuprinde aciaastă cărticică. Cetește cu dragoste și viețuiește în pace“³.

Alte liste de cărți anunțate cititorilor sînt întocmite de editori și librari prin liste separate sau în calendarele secolului al XVIII-lea,

¹ Alte cataloage de biblioteci: Iorga, N. *Două biblioteci de mănăstiri: Ghighiu și Argeș*. București, 1904. Lapedatu, Al. I. *Manuscrisele de la Biserici și Rîșca, descriere, însemnări, note și excursuri*. București, 1904. Lapedatu, Al. I. *Manuscrisele găsite la Mănăstirea Dalhăuți de d-nii N. Iorga și P. Gîrbovicianu. Biserica ortodoxă română*, XXVIII (1904), august, p. 539—545. *Catalogul de cărți ce s-au găsit în Biblioteca Sfintei Mitropolii, în Biblioteca Academiei Române*, n-rele 2 683, 2 688 etc. Pompiliu, Teodor. *Două biblioteci particulare românești de la sfîrșitul sec. al 18-lea. Studii și cercetări de bibliologie*, II (1957), p. 267—269.

² Iorga, N. *Încă o dată: ce se cetia pe vremuri la noi — Cărțile lui Vasile Drăghici. Floarea darurilor*, vol. II (1907), nr. 9 (27 mai), p. 129—132.

³ Alcătuită de D. Popp, protopop și notarul scaunului vlădicesc al Blajului la 1816, cf. Ludu, Th. *Izvoare bibliografice necunoscute. Călduza bibliotecarului*, IX (1956), nr. 5 (mai), p. 29.

scopul lor fiind strict comercial. Ele se datoresc centrelor grafice din Sibiu și Brașov, încă din 1784.

Centrul tipografic românesc din Buda, unde Carcalechi edita faimoasele sale *Calendare*, era preocupat de o cât mai mare răspîndire a cărților de aici. De aceea, calendarele de Buda, din 1806, 1808, 1809, 1816, 1817, 1818, 1819, 1829 și 1830 dau *Însemnarea cărților care se află de vîndut în crăiasca tipografie*. Alături, aceste înștiințări apar ca foi volante, din care ni s-au păstrat mai multe exemplare. Cea din Blaj, de la 1806, anunță tipărirea unei cărți despre construcția caselor. Ca loc de vînzare se arată librăria „Bolta cea de cărți a lui Martin Hochmeister“ din Blaj. Meletie, episcopul Romanului, dă o „Înștiințare“ despre cărți tipărite în Ardeal (din Iași, 1805): „pentru aceasta și noi, după datoria noastră cea păstorească, nu lipsim a vă înștiința că în anul trecut s-au adus aicea din Ardeal patru cărți supt nume de *Teologie dogmatică*, cuprinzătoare de cele șapte taine, tipărite fiind acolo, care după ce s-au cercetat s-au aflat că sînt pline de socotealele ale apusenilor... *Catihisis mare... Trioadele și Slujba Sfîntului Grigore Palaura*“. În *Epistola consolatorie* a lui Petre Paul Aaron, apărută la Blaj în 1761, aflăm, de asemenea, o listă de cărțile folosite de autor, adică bibliografia lucrării tipărite.

Cataloagele germane ale tipografiilor și bibliotecilor de împrumut cuprind și cărțile românești nou apărute, cum e cazul lui Martin Hochmeister din Sibiu (1784) sau al catalogului tipografiei din Budapesta, *Jegyzéke azon csokolul konyveknek* din 1851, în care, printre altele, sînt enumerate 23 de opere tipărite de români.

Necesitatea răspîndirii cărților prin librării îndeamnă pe editori să le enunțe la sfîrșitul lor, prin adaosuri de liste. În 1829, *Abecedarul francezo-românesc* tipărit de Grigore Pleșoianu oferă informații cu privire la cărțile ce se află în școala națională din Craiova „pentru luminarea neamului“. De asemenea și în 1830, un alt dascăl, tot din Craiova, Stancu Căpățîneanu, înserează în *Biblioteca desfătătoare* o „însemnarea cărților și prenumeranților“.

Urmează din ce în ce mai des tot felul de anunțuri bibliografice cu scopuri comerciale, prinse în calendare, cărți, foi volante și în periodice. La 8 octombrie 1820, Alexandru Beldiman publică o foaie volantă cu titlul de *Înștiințarea către toți iubitorii de știință. Pentru cărțile ce se află din nou tipărite, care sînt aceste arătate, tomuri*: 1. Moartea lui Avel; 2. Istoria lui Orest; 3. Numa Pompilie¹. O altă înștiințare se află la

¹ Dumitrescu, Al. T. *Foi volante din colecțiunea Academiei Române, 1642—1866, Creșterea colecțiunilor*, 1911, p. 285. Tot aici mai aflăm și alte înștiințări, ca: *Table pentru povățuirea copiilor după noul chip a se învăța unul pre altul...* Iași, 1825; O altă foaie anunță apariția *Istoriei eclesiastice* a lui Meletie, Episcopul Atenei etc.

fîrșitul operei lui Zaharia Carcalechi, *Carte de mină pentru națioa românească*¹. Sînt patru foi nepaginate, formînd un fel de catalog de reclamă al caracterelor tipografice grecești și rusești din tipografia de la Buda, însoțite de un catalog cu titlul: *Proben aus der Schriftgieserey der Königlichen ungarischen Universitäts-Buchdruckerey zu Ofen*².

Înștiințările de cărți, de obicei, nu se tipăreau pe foi volante sau prin cataloage, ci în periodicele timpului. Carcalechi, în *Biblioteca românească*, anunță titlurile cîtorva tipărituri sub *Însemnarea cărților românești ce s-au tipărit în anu 1828*³.

¹ Buda, 1824.

² Pe ultima foaie stă scris: Imprimatur Budae 8 Octobr., 1824. Georgius Petrovica m.p. Libr. Censor. (Cf. *Bibliografia românească veche*, III, p. 458—459.)

³ Partea II, p. 56; *Ibidem*, partea IV, p. 60. Iată și o mostră a acestor înștiințări de cărți. *Însemnarea Cărilor Românești ce s-au tipărit în anu 1828*. „Domnul Damaschin Bojinca jurat notarius la Crăiasca Tablă, au tipărit: *Respunderea la Cărtirea din Halle*. Coala în 8. Prețul 30 cr. Prea Cinstitul Domn Ioann Tomici Protopresvinter Caransebeșului au tipărit o cărticică pentru tinerimea românească. Coala în 12. Prețul 24 cr. Domnul Profesor din București Ioann Iliadi au tipărit în Sibiu o *gramatică* coala în 8, Prețul 1,36 fl. Domnul Teodor Aaron au tipărit *Apendicea la Istoria lui Petru Maior*, coala în 8. Prețul 18 cr. Marele Logofăt Constantin de Golescu au tipărit în București o *Cărticică Morală*. Domnul Ștefan Neagoie *Învățătoriuil Românesc* din Pesta au început întia oară a tipări *Calendariuil Românesc* cu stremoșeștile litere *Biblioteca românească*, partea II-a p. 56.“

II. PERIOADA CATALOGULUI (1830—1860)

1. CATALOAGELE LUI ELIADE

Uzanța lui Carcalechi de a anunța cărțile nou apărute este adoptată mai târziu și de Eliade. În *Curierul românesc*, cu începere din anul 1833, se publică astfel de rubrici¹. La început, anunțurile conțineau numai câteva opere și se întâlnesc curent în toate periodicele epocii, pentru ca apoi, când cărțile încetează de a mai fi o *rara avis*, ele iau forma de catalog. În aprilie 1836 se tipărea în *Gazeta Teatrului Național*² un catalog al pieselor de teatru, cu trei subîmpărțiri: cele tipărite, cele ce sînt sub tipar și cele ce sînt a se tipări. Fiind primul catalog tipărit, îl reproducem în întregime:

Cele tipărite :

1. *Fanatismul de la Volter*, de I. Eliade.
2. *Amfitrionul de la Molier*, idem.
3. *Regulul*, de D.I. Văcărescul.
4. *Ermiona*, idem.
5. *Eraclie de la Koțebue*, de I. Ruset.
6. *Prițioasele de la Molier*, de D.I. Ghica.
7. *Șefu nerod de la Koțebu*, de D. Nițescu.
8. *Bădăranul boierit de la Molier*, de Căpitanul Voinescul.
9. *Vicleniile lui Scapin de la Molier*, de D. C. Rasti.
10. *Sgârcitul de la Molier*, de D.I. Ruset.
11. *Gemenii din Bergam de la Florian*, de D. Praporg. I. Florescul.
12. *Triumful amorului*, compus de D.Vinterhalder.
13. *Actorul fără voie*, idem.

Cele subt tipar :

14. *Sicilianul sau amorul zugrav*, de St. Burchi.
15. *Grădinarul orb sau Aloiul înflorit de la Coțebu*, de D.I. Văcărescul.
16. *Văduva vicleană de la Goldoni*, de D.C. Moroiu.
17. *Virginia de la Alfieri*, de D.C. Aristia.

¹ *Curierul românesc*, 1833, p. 124 și 224.

² *Gazeta Teatrului Național*, nr. 3, p. 31—32.

Cele sînt a se tipări :

18. *Matilda*, compusă de D. Cezar Boleac.
19. *Saul de la Alfieri*, de D.C. Aristia.
20. *Mariano Faliero de la Biron*, de I. Eliad.
21. *Zaira de la Volter*, de I. Eliad.
22. *Intriga și amorul de la Schiler*, de D. Colonelul Câmpineanul.
23. *Cina între prieteni*, de D.I. Roset.
24. *Nebunul de la Peron*, de D.I. Roset.
25. *Încurcătura de la Koșebu*, de D.G. Munteanul.
26. *Doctorul fără voie de la Molier*, de D. Maiorul Voinescul.
27. *George Dandin sau bărbatul cornat de la Molier*, de idem.
28. *Silita căsătorie de la Molier*, de D.C. Aristia.
29. *Amorul doctor de la Molier*, de D.M. Florescu.
30. *Crispen sau rivalul stăpînu-său*, de St. Burchi.
31. *Turcare*, de idem.
32. *Bolnavul imaginii de la Molier*, de D. Grg. Grădișteanul fiul.
33. *Les amants magnifiques de la Molier*, de D.C. Rasti.
34. *Misanthropia sau pocăința de la Coșebu*, de D. căpit. Voinescul.
35. *Demoazela Aise*, de idem.
36. *Somnambula, sau insomnumbla de la Scrib*, de D. Smărăndița Porumbari.
37. *Nepotul în locul unchiului*, de D. Vinterhalder.
38. *Junia lui Carol al II-lea*, de D. căpit. Voinescul.
39. *Merope de la Volter*, de Doamna Catinca Sâmboteanca.
40. *Britanicu de la Rasin*, de D.I. Văcărescul¹.

După două luni, Eliade publică alt catalog, de astă dată în *Curierul românesc*². Sînt reproduse primele 15 piese din catalogul precedent, la care se adaugă alte 13 publicații noi.

Eliade tipărea cataloage și ca anexă la cărțile ieșite din tipografia sa. La sfîrșitul *Zgîrcitului* de Molière din 1836 în traducerea lui I. Ruset este un *Catalog de cărțile ce se află în Tipografia lui Eliad și cele ce sînt*

¹ Catalogul a fost reprodus și de G. Călinescu în *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*. București, 1941, p. 895—896.

² *Cărțile cele tipărite și se află de vînzare la D. If. Romanov. Curierul românesc*, 1836, 1 iunie, nr. 33, p. 132. Cărțile adăugate sînt: *Lord Byron*, partea I și II; *Eliezer și Neftali*; *Bărbatul bun și femeia cum sînt prea puține*; *Meditații poetice*; *Din poeziile D. Văcărescul*; *Culegere de proză și de poezie*, de D. Eliad; *Aritmetica lui Francoeur*; *Proiecte de Pravilă ale obștei adunări din 1831, 1835*; *Tarife de vamă*; *Pentru clacă sau datorii reciproce între proprietari și clăcași*.

a se tipări¹. Autorul folosește aceeași orînduire: cărți tipărite, de sub tipar și cele ce nu s-au tipărit și se află la autorii lor.

Anul următor apare un alt *Catalog de cărțile ce se află în tipografia lui Eliade*. De astă dată, cărțile sînt clasate după autori, fără respectarea ordinii alfabetice: Lord Byron, Victor Hugo, Molière, Florian etc... Și acesta reproduce pe cele anterioare cu unele adaosuri. De remarcat că este întîiul catalog de sine stătător, apărut în formă de broșură. Deși nu e datat, totuși se poate stabili anul 1837, prin ajutorul unei notițe din *Curierul românesc*². Catalogul mai cuprinde „înștiințarea” lui Eliade către librarii care doresc să vîndă cărțile din tipografia sa, fixîndu-le un rabat de 25% în cazul că le plătesc anticipat și numai de 10% cînd plățile se vor face din șase în șase luni.

Este prima notiță pe care o aflăm în domeniul vînzării cărților³.

Catalogul acesta e reprodus și în *Foaie pentru minte* a lui Bariț⁴. De subliniat că Bariț a retipărit în revista sa mai toate cataloagele lui Eliade. Astfel, în 1839, acesta din urmă publică un nou *Catalog de cărțile ce se află în Tipografia josînsemnatului și de vînzare în București la d. Iosif Romanov și la Iași la D. Bell și Com.*⁵, pe care și Bariț îl prezintă în foaia sa⁶.

¹ Sînt patru pagini adăugate (p. 165—168). Probabil că se vor afla astfel de cataloage și la alte cărți ieșite din tipografia lui Eliade. Cărțile noi sînt: „*Gramatica poeziei*; *Lord Byron, partea III*; *Retorica* lui Marcovici, *Noaptea* lui Iung; *Triumful virtuții*; *Istoria Țării Românești*, tomul I, de F. Aaron; *Geografia* lui Genilie; *Catichismul* lui F. Aaron; *Topografia* lui Caracaș; Vor apărea: *Noutăți* ale lui Cezar Bolliac; *Lord Byron, Corsarul și Lara*, tradus de Eliade”. Acest catalog a apărut înaintea aceluia din *Gazeta Teatrului Național*, fiindcă anunță că se află sub tipar *Triumful amorului*, pe care în celălalt îl găsim ca tipărit.

² *Curierul românesc*, 1837, nr. 47, p. 188, din 27 noiembrie are o notiță cu cărțile apărute la acea dată: „vol. II din *Gil Blas*; *Omer Rapsodie III și IV*; *Misanthropia și Pocăința*”. Aceste opere sînt cuprinse în *Catalog*. În aceeași notiță se specifică și operele ce se află sub tipar: „*Rapsodia V și VI*” etc., cărți pe care nu le mai găsim în catalog și care au apărut în 1838. Deci apariția catalogului o putem fixa între 27 noiembrie și 31 decembrie același an.

³ Catalogul are 6 pagini, 22,5 × 14. Față de celelalte cataloage menționează în plus: *Maria Tudor* și *Angelo*, de V. Hugo, în traducerea lui Negruzzi; *Domnul Pursoniac*, tradus de Grădișteanu fiul; *Gemenii din Bergam*, de Florian, tradus de Florescul; *Două bilete*, de Florian, în traducerea lui Crețeanul; *Mahomed*; *Gil Blas*, trad. de C. Marcovici; *Gazeta Teatrului Național*; *Regulamentul organic*; *Creștinarea unui preot al Isidii sau Hristianismul*; *Cuvinte bisericesti*, de Papazoglu; *Noua Eloiză*, trad. de Eliade; și vor apărea: *Cerul și Pămîntul*, de Byron, trad. de Eliade; *Enriada*, de Pogor; *Dracul schiop*, trad. de C. Sâmboteanca; *Curierul de ambe sexe*.

⁴ *Foaie pentru minte, inimă și literatură*, 1838, 30 iulie, nr. 5, p. 39—40.

⁵ Tipărit în *Curierul de ambele sexe*, periodul II, nr. 10, p. 159—160, *Curierul românesc*, 1839, 15 iunie, p. 327—328. Este tipărirea exactă a catalogului de la nota 1, avînd în plus: *Rapsodia V—VI* și *Marino Faliero*.

⁶ Din 9 iulie 1839, nr. 28, p. 223—224.

Cu aceasta se sfârșește activitatea bibliografică a lui Eliade. Pornite din nevoia comercială, fiindcă Eliade dorea să-și plaseze cât mai repede și cât mai multe exemplare din cărțile ieșite din tipografia sa, cataloagele au ținut loc de *bibliografii curente*, fără a avea însă la bază vreun principiu științific. Utilitatea lor pentru vremea de astăzi constă în faptul că prin ele putem reconstitui tot ce a tipărit Eliade și prietenii săi. Întrebându-ne de ce Eliade nu a continuat publicarea de cataloage după 1839, răspunsul îl aflăm în faptul că locul lor e luat de cataloagele de librării, în care se cuprindeau și cărțile din tipografia lui. Deci publicul era informat, prin aceste cataloage, ca și prin rubricile bibliografice din *Curierul românesc*, din ce în ce mai dese.

În afară de Eliade, a mai tipărit cataloage de tipografii și Gheorghe Asachi, dar abia în 1847: *Catalog de cărțile tipărite și de manuscrisurile aflătoare la Institutul Albinei*¹, cu următoarele împărțiri: catalogul cărților, cărți șolastice, manuscrisurile de tipărit a profesorilor și repertoriul Teatrului Național. Ca notație bibliografică se aduce în plus anul apariției și formatul.

Mai târziu, găsim alte trei cataloage ale tipografiei „Buciumului român”².

2. CATALOAGELE DE LIBRĂRII

Se leagă la început tot de numele lui Eliade. Primul este un *Catalog pentru toate cărțile ce se află în Libreriea D.D. Iosif Romanov și Cumpania în București La No. 419 Văpseaua roșie în ulița Brașovenilor, și în Iași la D.D. Dimitrie Nica, Librer*; în Focșani la D. Hr. Hagi Calciu 1836³. Catalogul cuprinde cărți bisericești și istorice, specificate numai prin titlul lor, fără autor. În anul următor apare o nouă ediție a acestui *Catalogu cărților ce se află în libreriea rumânească a Dumnealor Iosif*

¹ Iași, 1847, 14 p. Retipărit și de N. Iorga: *Gheorghe Asachi ca tipograf și editor — după „Catalogul” lui din 1847. Cu 6 stampe*. București, 1912, 25 p. (Academia Română). Un catalog cuprinzând manuscrise se află și în *Foaie pentru minte*, 1839, p. 72: *Catalogul manuscrisurilor trimise la « Foaia pentru minte, inimă și literatură »*. Este vorba de un catalog al manuscrisurilor trimise la un concurs literar. Manuscrisele sînt sistematizate în: poetice și prozaice.

² *Almanahul moldo-român*, 1852, p. 96—97, cuprinzînd cărțile tipărite de la înființarea tipografiei și pînă la 1852; o altă ediție în calendarul pe 1855 (vezi cota P.I. 10367 a Academiei Române), p. 69—72, și o ultimă ediție în același calendar, 1858, p. 102—106.

³ Are 12 pagini. De consultat și: Simonescu, Dan. *Eliade Rădulescu și bibliologia. Călușu bibliotecarului*, XVIII (1966), nr. 12 (decembrie), p. 742—744.

Romanov și I. Popovici în București, în Ulița Brașovenilor supt num. 419 Văpșeana roșie și la D. Visarion Rusul de la Bărăție păste drum¹. Ultima ediție este din 1838, cu numele de *Catalog de cărțile ce se află în Libreria Rumânească din București a D.D. Iosif Romanov și Comp. pe Ulița Sf. Gheorghe Nou în Brașoveni*². Este cel mai mare catalog de pînă acum, cuprinzînd aproximativ toate cărțile tipărite de la 1800 și pînă la 1838. Partea I are 100 de cărți „pentru sfintele biserici“, dintre care 37 au apărut înainte de 1830. Partea a II-a, cărțile profane sau mirenești, are 196 de cărți orînduite pe autori³: Aaron F., Aristia C., Asachi G., Barac I., Botezatu C., Bojinca D., Burchi St., Busnea I., Țichindeal D., Cihac C., Eliad I., Florescu I., Genilie If., Ghica I., Goleșcu C., Gorjan G., Grădișteanu Gr., Ioanid G., Jianul D., Cantemur D., Crețeanu, Căpățîneanu S., Lazăr G., Maior P., Marcovici C., Mumuleanu P., Manuil D., Moroi C., Negruți C., Nișescu, Pan A., Papazoglu I., Pleșoianu G., Poenaru Gr., Poenaru P., Pogor V., Pop G., Pop I., Rasti C., Roset I., Rudeanu N., Sâmboteanca C., Sibineanu I., Săulescu G., Valenstain, Văcărescu I., Vasilie Drăghici, Vasici F., Vinterhalder, Voinescu I., Beldiman Al. Înaintea operelor orînduite pe autori se află cărțile anonime și periodicele. În partea a II-a sînt 35 de cărți apărute înainte de 1830. La o carte se menționează : autorul, titlul cărții, formatul, locul și anul. Un exemplu: „Papazoglu I. Din *Cuvintele lui Dion Filozoful, ce s-au numit de Greci Hrisostom, adică Gură de aur*, traduse din limba veche grecească de idem și tipărită în 4 coale, la București, în anul 1825“. Este cel mai bogat catalog, servind, cu unele îndreptări, ca cea mai vastă și corectă bibliografie pentru începutul secolului al XIX-lea⁴.

După 1840 mai toate librăriile de seamă tipăreau cataloage. În *Gazeta Transilvaniei*⁵ este publicat catalogul librăriei *Wilhelm Nemeth*. O librărie din Focșani are un *Catalog de cărți ce se află în dughiana mea*⁶.

¹ București, 1837, 10 p. și păstrat la sfîrșitul volumului III din *Halima sau povestiri mitologicești arăbești...* traduse de I. Gherasim Gorjan.

² București, 1838, 38 p.

³ S-a păstrat ordinea alfabetică și transcrierea numelor din catalog.

⁴ O prescurtare a acestui catalog în *Foaie pentru minte*, 1838, p. 96—98, și o altă ediție, dar tipărită pentru Iași, este *Catalog pentru cărțile ce se află de vînzare în librăria cea Rumânească din Iași, a d-lui Dimitrie Nica și Cumpănia și în București la Iosif Romanov*. București, 1840, 16 × 10, 20 p. O parte din el e publicată și în *Foaie pentru minte*, 1840, p. 86—88. Același catalog din 1838, redus la 11 pagini, este dat în *Istoria Genezei de Brabant*, în traducerea din 1838 a lui Grigore Pleșoianu, la sfîrșitul cărții.

⁵ 1846, p. 400, 404. Și tot aici, în 1842, p. 8, se publică din cărțile librăriei Romanov din București.

⁶ Tipărit de Rosetti, Radu, *Despre cenzura în Moldova*. II, *Analele Academiei Române*, S. II, T. XXIX, p. 398—403.

Librăriile „George Ioanid“¹, „Gheorghie Hristifor“², Theodor Codrescu³, „Bălăceanu și Varta“⁴, „G.B. Nebuneli și Fii“⁵ publică o serie de cataloage, bogate în informații, dar nemetodice și cu multe inexactități⁶.

Pînă la 1840, Principatele române aveau puține biblioteci publice active. Chiar și cele particulare nu erau numeroase. Totuși influențele apusene și școala creaseră un public dornic de a se cultiva prin carte, care, fiind lipsit de posibilități materiale, nu prea găsea unde și ce citi. Acest gol a fost umplut de *cabinetele de lectură*. Unele librării obișnuiau să împrumute cărți în schimbul unei cotizații lunare sau anuale. Pentru a veni în ajutorul cititorilor, patronii acestor cabinete de lectură au tipărit cataloage, toate fiind alcătuite în franțuzește. Primul este *Catalogue des livres français qui se donnent en lecture à la librairie de la Cour*, de Frédéric Walbaum, București, 1838, 42 p⁷. Operele sînt orînduite alfabetic, după autori. La fiecare carte se menționează: autorul, titlul, numărul, volumele, locul și anul. Catalogul e cît se poate de interesant prin înșirarea celor 1 028 de opere din literatura universală care au circulat în Muntenia pînă la 1838. Toate cărțile sînt în limba franceză, dominînd autorii galici, în special V. Hugo, cu mai toată opera sa literară. Cele mai multe traduceri în franceză provin din engleză: Byron, Bulwer, Cooper, Hook, W. Scott. Literatura germană este reprezentată prin Goethe și Hofmann, iar cea italiană prin Silvio Pellico. Din literatura franceză erau preferate notele de călătorie, operele istorice, în special cu referire la Napoleon, cîțiva scriitori romantici ai timpului, foarte puțini clasici și multe romane de duzină, aparținînd, de cele mai multe ori, unor autori mediocri.

¹ După Catalogul lui Gârleanu, I., p. 353, o ediție din 1847, o alta în 1851: *Catalog general de cărți românești ce se află în Libreria lui George Ioanid în ulița Lipscanilor la Păun*. București, 23 p. și 1853, 1856, 1859, 1860, 1869 și 1873. În ediția din 1869 se află lista librărilor.

² *Catalog național de cărți românești ce se află în libreria D.D. Gheorghie Hristifor & Comp. vizavi cu biserica Tri-Ierarhi*. Iași, 1852, 16 p. Are rubricile: „Pedagogie; Cetire; Scrisoare; Gramatică; Geografie; Literatură; Opere teatrale; Arta retoriceii; Poesie; Istorie; Matematică; Fizică; Istorie naturală și Agricultură; Medicina; Filosofia; Legislațiune; Lecsicografie; Instrucțiuni morale și religioase; Scrieri diverse; Scrieri periodice“. Se precizează că toate aceste cărți se află de vînzare și la Bacău în magazinul lui Ioan Sirghievici.

³ *Catalog de cărțile românești aflătoare în libreria de lângă biserica Banu*, Iași, 1853, 22 p.

⁴ *Catalog alfabetic despre numele autorilor de cărți clasice și de fond franceze, latine și eline*. București, 1863, 16 p.

⁵ *Catalog general*, Partea Antea, 9 p., un altul în 32 p.

⁶ În *Foaie pentru minte*, 1840, p. 15—16: *Cărți tipărite care se află depuse spre vînzare la D-l Rudolf Orghidan, cetățean și negustoriu în Brașov*.

⁷ Walbaum și Weise au librăria lor din 1826. Încă din 1836 aflăm și de existența „cabinetului“ ce dispunea de 10 000 de volume, în franceză și germană. Costul abonamentului era de 10 lei pe lună. *Curierul românesc*, 1836, 23 octombrie.

În Iași se pare că primul „cabinet“ e pe lângă librăria lui Ioan Bogusz, încă din 1830, dar nu se cunoaște nici un catalog tipărit de această firmă. Tot aici e și „cabinetul“ lui G. Căliman, cu un catalog tipărit în 1846.

Primul cunoscut e *Catalogue des ouvrages français qui se trouvent dans le cabinet de lecture*, d'Adolphe Hening. Première partie, Iassi, 1 novembre 1840, 20 p. Seconde partie, 1 février 1841, 8 p. Catalogul e mai sărac în opere și inferior ca metodă aceluia muntean, dar cărțile sînt mai alese și mai valoroase decît cele aduse de Walbaum¹.

Din *Vestitorul românesc* aflăm că în 1843 era și *Cazinul comercial din București*, unde se puteau citi gazete române și străine². Dintre cabinetele de lectură mai de seamă au fost ale lui C.A. Rosetti și Winterhalder, care au tipărit și cele mai multe și mai bune cataloage, intitulate: *Catalogue des livres français qui se donnent en lecture à la librairie de C.A. Rosetti & Winterhalder*, Bucarest, 1846, 48 p.³ Prima ediție a catalogului e întocmită după modelul lui Walbaum. A doua ediție, din 1847, e cu mult superioară celei precedente. De astă dată se înlătură ordinea alfabetică a autorilor și se recurge la împărțirea pe subiecte, avînd următoarele 21 de capitole: „I. Ouvrages valaques; II. théologie, livres de prières; III. jurisprudence; IV. politique et diplomatie; V. sciences médicales: anatomie, médecine, chirurgie, pharmacie, chimie; VI. philosophie et littérature; VII. encyclopédies, collection des manuels; VIII. ouvrages pour la jeunesse, mythologie; IX. philologie, études de langues, grammaires, dictionnaires, épistolaires; X. classiques: grecs, français, latins; XI. histoire, biographies; XII. géographie, voyages, descriptions, atlas; XIII. histoire naturelle physique; XIV. sciences mathématiques; XV. sciences militaires; XVI. arts et métiers, agriculture, économie rurale et

¹ Pentru importanța cunoașterii circulației literaturii franceze transcriem numele autorilor cuprinși în catalogul ieșan: La Duchesse d'Abrantès, Alphonse Brot, Alphonse Karr, Al. Dumas, Anna Marie, Balzac, M.J. Briset, Bulwer, Camille Bodin, Charles Nodier, Madame la Princesse de Craon, Didier, Emile Souvestre, Eugène Sue, Frédéric Scoulié, George Sand, Hofmann, P.L. Jacob, Jules Janin, Lamartine, Marryat, Michel Masson, Malibram, Michel Raymond, Pascal, Paul de Koch, Sainte-Beuve, Sophie Gay, Touchard Lafosse, Victor Hugo. Le Compte de Vieil-Castel, Cappefigue, Emile Girardin, E. Guérin, J. Fiévée, Hippolyte Lucas, De la Rochefoucauld, Mery, Comte de Ségur, Madame de Sor, Tissot, Madame de Vailly, Calvimont, Mad. Gatti de Gammond, M. Bracovich, Altaroche, Jules Lecomte, Virey, Zshokke, Le Comte de Montalembert, Horace Raison, M. de Rhéville, Silvio Pellico, Scribe, Stendhal. O nouă ediție apare în 1843 și conține 1 928 de volume: 1 352 literatură, 235 istorie, memorii, călătorii, 212 vodeviluri, 100 drame și 29 operă. (Am păstrat grafia originalului.)

² *Vestitorul românesc*, 1843, p. 348.

³ Cuprinde 971 de cărți; ediția II: Bucarest, 1847, 5, 95 p., 2 800 de cărți; ediția III, Bucarest, 1850, 65 p., 1 342 de cărți și ultima ediție din 1860 e semnată de C.A. Rosetti, 71 p., 1 732 de cărți. De consultat: Condurachi, Florica Em., *Enric Winterhalder, tipograf și revoluționar. Cîteva scrisori inedite. Studii și cercetări de bibliologie*, I (1955), p. 240—243.

domestique, livres de cuisine; XVII. belles-lettres; XVIII. poésies; XIX. théâtre; XX. varia; XXI. langues étrangères.

În acest catalog apar pentru întâia oară și opere românești. De remarcat că indicațiile bibliografice la cărțile românești sînt sumare. Se trec autorul și titlul: „Voinescu Ioan I., *Corina sau Italia, tradusă din franțuzește*. Tomul I-iu“. La cele străine se adaugă formatul, locul și anul. De aici tragem concluzia că toate cataloagele „cabinetelor“ au fost copiate după cele străine, care se primeau o dată cu cărțile comandate.

Prin catalogul din 1847 ne dăm seama și de circulația operelor străine la noi. Dintr-un total de 2 800 de cărți, avem: 1 700 în limba franceză, 770 germane, 127 românești, 85 în greaca veche, 66 latinești, 31 italienești, 30 englezești, 12 neo-grecești și una singură spaniolă. În afară de cărțile germane, celelalte lucrări erau aduse de la Paris, chiar dacă erau scrise în alte limbi decît franceza. Astfel, dintre cele 31 de opere italiene, 24 sînt tipărite la Paris, iar restul de 7 în Italia, ori la Viena sau Leipzig. Numărul relativ mare de cărți germane se explică, printre altele, și prin faptul că o bună parte din ele erau aduse pentru inginerii, medicii și meșteșugarii germani ce se aflau în Principate. De altfel, cele mai multe cărți germane erau din domeniile științelor (de reținut: 119 erau de medicină și farmacie).

Comparînd catalogul lui Rosetti și Winterhalder cu al lui Walbaum, aflăm în primul cărți din toate domeniile. În ce privește literatura franceză, librarul bucureștean a căutat să aducă clasicii, romanticii, note de drum, romane și foarte multe piese de teatru, nu mai puțin de 382, de autori celebri ca și de dramaturgi pe care nu-i aflăm în nici o istorie literară. La Walbaum erau multe romane de duzină și puține opere de știință.

Paralel cu cataloagele lui Rosetti, apărea la Iași *Catalogue du cabinet de lecture français* al librăriei F. Bellet C.¹ Ca metodă bibliografică este inferior celor anterioare. Conține 3 357 de volume împărțite în două capitole, apoi orînduite alfabetic, după autori². La fiecare carte se trec numai autorul, titlul prescurtat și numărul volumelor. Autorii cu cele mai multe volume sînt: Andrieux (François Guillaume), cu 14 opere;

¹ Jassy, Mars 1846, 42 p. În același an apare *Catalogul cabinetului de lectură al librăriei „G. Căliman et Comp.“* V. *Albina românească*, VIII (1946), p. 304.

² În vremea lui Mihai Sturza s-au adus în țară multe cărți, în special franceze; erau cărți clasice și didactice, opere istorice, pînă cînd începe să domine literatura ușoară, romanele. Cărți germane erau mai puține la număr, fiind mai toate cărți clasice, științifice sau didactice. Din această epocă datează mai toate bibliotecile boierilor români de cultură europeană. Librarii aduceau cărți pe specialități: Bogusz primește cărți franceze, Heinrich Hemschieg cărți germane, grecul Panait Macri Oherasimos din Galați aducea cărți italiene. (Radu Rosetti. *Despre cenzura în Moldova*).

Lord Byron, 11; Cappefigue, 39; Chateaubriand, 39; Crébillon, 9; Delavigne (Casimir), 10; Delille (J.), 20; Ducis (F.F.), 14; reprezentînd mai mult traduceri de Shakespeare; La Harpe (J.F.), 15; Lamartine, 14; Marmontel, 11; Milleroye (Charles Hubert), 13; Mirabeau, 10; Molière, 35; Montesquieu, 8; Pigault-Lebrun, 28; Racine, 13; Rousseau, 9; Saint Ange (F. de), 10; Saint Hilaire (Emile Marco de), 16; Sainte-Beuve, 10; Schiller, 14; M-me de Staël, 12; Vade (Jean Joseph), 21; Vigny, 7; Abrantès (M-me d'), 31; Arnaud (H.), 32; Balzac, 111; Bazancourt, 10; Beauvoir (Roger de), 17; Bernard (Ch.), 20; Berthet (Elie), 27; Bodin (M-me), 23; Brot (Alphonse), 16; Bulwer (E.L.), 14; Cooper (Fenimore), 45; Dash (M-me), 25; David (Jules), 17; Dumas (Alexandre), 138; Gay (M-me), 17; Gozlan (Léon), 23; Hugo (Victor), 25; Jacob (Paul L.), 44; Janin (Jules), 14; Jouy (Etienne), 30; Karr (Alphonse), 23; Koch (Paul de), 52; Lavergne (Alexandre de), 16; Marrayat (le capitaine), 36; Martineau (Miss), 11; Masson (Michel), 21; Mery, 13; Musset, 9; Nodier (Charles), 18; Pigault-Lebrun, 66; Raymond (Michel), 24; Sand (George), 51; Sandeau (Jules), 10; Soulié (Frédéric), 102; Sue (Eugène), 46; Scott (Walter), 31.

Ultimul catalog este *Catalogue des livres du Cabinet de lecture*, de Th. Codresco, Petrini et. Cie. Jassy, 1858, 48 p. Conține 3 501 volume orînduite după modelul lui Bell.

După această dată nu mai apar cataloage de cabinete. Cauzele sînt mai multe. Mai întîi, locul cabinetelor este luat de bibliotecile publice, care se dezvoltau la Iași și București; tinerii cărturari se duceau tot mai des în străinătate, de unde își aduceau singuri cărțile de care aveau nevoie; iau ființă societăți culturale și academice, ca Ateneul Român, Academia Română, Junimea literară, care își aveau bibliotecile lor; de asemenea, publicul citea tot mai mult cărțile și revistele românești.

Aceste cataloage de cabinete, ca și cataloagele de librării, tipografii și biblioteci, au servit mai mult de 30 de ani ca bibliografii de orientare în domeniul cărților străine. Valoarea lor actuală constă în faptul că și prin ele putem reconstitui unele influențe ale culturii universale care au contribuit la formarea intelectualității românești în prima jumătate a secolului al XIX-lea. Prin ele putem identifica edițiile după care s-au făcut cele mai multe traduceri din acea epocă.

3. CATALOAGELE DE BIBLIOTECĂ

Am scris mai sus că biblioteca românească începe să se dezvolte după 1830. Aceasta nu vrea să spună că pînă atunci nu am avut biblioteci. Boierii, cărturarii și multe mănăstiri aveau biblioteci bogate, însă nu

erau temeinic organizate¹. Dovada bogăției colecțiilor din bibliotecile trecutului o avem în numeroasele cataloage de biblioteci, dintre care desprindem pe cel întocmit la 1836 de P. Poenaru privind biblioteca Mitropoliei din București. Catalogul are nu mai puțin de 390 de pagini, în care sînt prinse 4 100 de titluri, cărți rare, în limbi străine, cu care s-ar mîndri orice bibliotecă². Prin *Regulamentul Organic* se prevăd mijloacele de creare a bibliotecilor publice. La Iași, Mihail Sturdza semnează, în 1838, actul de fundare a bibliotecii Academiei Mihăilene³. Întiul ei bibliotecar a fost D. Gusti, care tipărește în 1841 *Catalogue des livres de lecture de la bibliothèque de l'Académie*. Catalogul cărților de citit în Biblioteca Academiei Mihăilene⁴ este primul catalog tipărit de o bibliotecă publică. Gusti a orînduit cărțile pe materii, în următoarele cinci clase: I Théologie; II Jurisprudence; III Philosophie; cu subdiviziunile: physique, histoire naturelle, médecine, mathématique; IV Arts, belles lettres, cu subdiviziunile: grammaire, rhétorique, poésie; V Biographie, géographie et voyage, histoire⁵. În interiorul fiecărei materii, cărțile sînt împărțite pe limbi: greaca, latina, italiana, franceza, germana, româna și rusa, apoi în ordinea alfabetică a autorilor. La fiecare carte se menționează: autorul, titlul, locul, anul, numărul volumelor și formatul. Un exemplu: „Raymond G.M., *Plan d'un cours de logique, ou essai d'un choix de matières proposées, traité élémentaire de l'Art du Raisonnement*. Paris, 1811, 1 lib. în 8°. În total sînt 795 de cărți, reprezentînd: 378 franceze, 115 latine, 113 grecești, 87 germane, 70 române, 28 italiene și 4 rusești. Catalogul e alcătuit cu multă îngrijire și corect tipărit. Cu siguranță că D. Gusti a folosit ca model vreun catalog francez, cum erau multe de acest fel în acea epocă. Ca introducere, catalogul are un regulament al bibliotecii, scris în românește și franțuzește: *Des conditions d'admission dans la salle de lecture—Despre condițiile primirii în sala de citire*. Este întiul regulament de bibliotecă publică românească, conce-

¹ Vezi Iorga, N. *Vechile biblioteci românești. Floarea darurilor*, 1907, I, p. 65—82.

² Anineanu, Marta. *Din istoria bibliografiei românești. Catalogul sistematic din 1836 al bibliotecii Mitropoliei din București. Studii și cercetări de bibliologie*, I (1955), p. 113—128.

³ Istoricul acestei biblioteci l-a scris Klein, Karl Kurt. *Biblioteca Universității din Iași. Boabe de grîu*, 1934, p. 257—283.

⁴ Iași, 1841, 52 p.; I-er supplément au *Catalogue général de la Bibliothèque de l'Académie Michel*. 1843, p. 53—60 și II-e supplément au *Catalogue général de la Bibliothèque de l'Académie de Yassy*, 1844, p. 61—69. Catalogul se distribuia gratuit cititorilor.

⁵ Clasificarea e făcută după Brunet, cu următoarele diviziuni: théologie, jurisprudence, sciences et arts (care cuprindea: philosophie, physique, histoire naturelle, médecine, mathématiques); arts et métiers, belles lettres (cu subdiviziunile: grammaire, rhétorique, poétique etc.), histoire (cu: géographie, voyage, histoire, biographie etc.).

put în mentalitatea obișnuită a timpului, prin care se aducea și la noi concepția bibliotecarului paznic de cărți¹.

Cu totul altfel se înfățișează catalogul bibliotecii din București, întocmit de I. Genilie: *Biblioteca latină și italiană. Catalog de cărțile latine și italiene ce se află în Biblioteca Colegiului Național*. Tipărit sub îngrijirea bibliotecarului I. Genilie, profesor actual în Colegiul Național. Tomul I, București, 1846, IV + 420 p. și vol. II: *Biblioteca franceză, română, elenică, grecească, germană, engleză, slavonă, ungarică, ebraică, arabică și turcească. Catalog de cărțile franceze, române, elenești, grecești, germane, engleze, ungurești, slavonești, evreești, arăbești și turcești, care se află în Biblioteca Colegiului Național*. București, 1847, VIII + 534 p. Planul lucrării, după cum îl arată chiar titlul, constă în împărțirea operelor pe limbi, apoi în următoarele capitole, după cuprinsul cărților: Agricultura et Oeconomia, Arheologia et Numismatica, Astronomia et Astrologia, Biografia et Anecdota, Dictionaria et Nomenclatura, Encyclopaedia et Tractata generalia, Epistolaria et Epistolae, Geographia et Ethnographia, Grammatica et Stylistica, Historia et Chronologia, Historia Naturalis, Itineraria et Viatoria, Jurisprudentia et Institutiones, Literatura et Critica, Mathematica et Mechanica, Medicina et Anatomia, Miscellanea et Collectiones, Mithologia et Myths, Paedagogia et Didactica, Periodica et Diaria, Philosophia et Moralis Philosophia naturalis, Physica et Chemia, Poetica, Poesis, Theatralia, Politica et Regulamenta, Polygraphia et Opera, Rhetorica, Eloquentia et Dialogi, Romancia sive Commenta, Technologia (Artes, Industria etc.), Theologia et Sacra Eloquentia.

La fiecare carte se menționează: autorul, titlul, volumele, formatul, ediția, locul și anul. La cărțile românești este dată și tipografia. În interiorul fiecărui capitol, operele sînt înșirate alfabetic, după autor. Cărțile străine sînt scrise cu litere latine, iar cele românești cu chirilice. Fiecare volum are cîte un indice cu numele autorilor, intitulat: Register. În acest loc se menționează și paginația de rigoare. Registrul e întocmit separat pentru fiecare limbă. În cataloagele mai vechi, descrierea cărților era făcută la întîmplare, iar datele bibliografice se transcriau neunitar. Operele sînt orînduite fără plan și chiar dacă s-a avut în vedere, uneori, vreun principiu de clasificare acesta nu a fost respectat. La Genilie lucrurile stau cu totul altfel. Pentru întia oară întîlnim într-un catalog un plan de clasificare bibliografică. Indirect, Genilie pledează pentru orînduirea cărților după cuprinsul lor și după limba în care au fost scrise. În interiorul fiecărei materii, volumele sînt grupate alfabetic, după auto-

¹ Despre acest catalog vezi și comentariul din *Foaie pentru minte, inimă și literatură*, 1842, 9 și 16 februarie.

rii lor. Fiecare carte este descrisă prin anumite date: numele autorului, titlul, volumele, formatul, ediția, locul, tipografia și anul apariției. Pentru o orientare rapidă în catalog, folosește un indice alfabetic al autorilor. E firească întrebarea care se pune: de unde a luat Genilie aceste cunoștințe bibliografice? Mai întâi o constatare: Genilie era un cărturar de seamă, autor al mai multor studii și director de revistă. Fiind profesor de geografie, a publicat o *Geografie istorică, astronomică, naturală și civilă a continentelor* în general și a României în parte¹. N. Iorga constată că lucrarea lui nu e o traducere, ci o bună prelucrare, scrisă într-o limbă ușoară și plăcută². Avînd o cultură enciclopedică pentru acele timpuri, Genilie se ocupă în geografia sa și de cultura românească, despre școli, biblioteci, literatură, pictură, dovedind frumoase intenții și bogate cunoștințe. Mai tîrziu publică revista *Universu*, care are în paginile sale o întreagă enciclopedie de curiozități și informații din lumea întreagă. În 1848 tipărește revista cu litere latine și îi schimbă caracterul, îndreptînd-o mai mult spre filozofia greacă și latină, spre filologie, cuprinzînd cît mai multe traduceri din franceză. Poseda bine greaca, latina, franceza și avea cunoștințe din domenii variate. În ce privește bibliologia, folosește unii din termenii acestei materii. Astfel, caută să definească bibliomania, care „este o covîrșitoare lăcomie de adunat cărți“, luînd de exemplu pe londonezul Toma Grenville, „cel mai împătimit biblioman“³.

În catalogul său aflăm și lucrări de orientare în acest domeniu, scrise în mai multe limbi⁴, printre care și *Catalogo de libri italiani, spagnoli et inglese che si trovano a Amsterdamo*. Titlul ne amintește pe acel al lui Genilie, iar clasificarea folosită în interior este identică în ambele lucrări. De altfel, această clasificare era folosită în multe țări, în special la cata-

¹ București, 1835, XV+VII+248 p. O altă ediție este din 1847.

² Iorga, N. *Istoria literaturii românești în veacul al XIX-lea*, vol. I, București, 1907, p. 144; vol. II, București, 1908, p. 207—208.

³ *Universu*, 1847, nr. 15, p. 60. Din articol cităm: „Orice carte a publicat a fost o ediție de lux, de care a tipărit la 24 mii de tomuri, cheltuind la 400 000 talere. El știa de rost pe Virgil, Lucreție, Orație, Omer, Șecspir. Biblioteca lui cea scumpă, 20 mii volume, a dăruit-o la muzeul britanic. Între alte prețioase cărți este și o biblie latinească, cel întîi tipărită de Gutenberg, și Faust, la Maiența, de care numai 18 exemplare mai sînt rămase răspindite: 4 pe velină și 14 pe hîrtie ordinară. Un exemplar s-a vîndut cu 190 punduri steling“.

⁴ Alberici, Giacco. *Catalogo breve degl'illustri et famosi scrittori venetiani*. T.I., ed. I, Bologna, 1605; *Catalogo de libri italiani, spagnoli et inglese che si trovano a Amsterdamo*. T.I., ed. I, Amsterdamo, 1725. Balbi. *Essai statistique sur les bibliothèques de Vienne*. Vienne, 1835; Brockhaus. *Catalogue général de la littérature française*. Paris, 1838; *Journal typographique et bibliographique. Manuel de la Librairie...*, Leipzig, 1842; *A new catalogue of a choice and as fine a collection of books*. As have been sold these many Jeans; Pering the libraries of that Learned Counsellort. Lutwych I.I. I, London; *Allgemeine Bibliographie für Deutschland*.

loagele de biblioteca întocmite pînă în 1830. În ce privește orînduirea cărților pe materii, iar a acestora în ordine alfabetică, avem de stabilit unele asemănări între Genilie și anumite opere străine. Chia de la prima frunzărire a *Universului*, constatăm că informațiile sale sînt tradues cuvînt cu cuvînt din enciclopediile timpului. Unele dintre ele aveau cuprinsul angajat în ordinea alfabetică a materiilor, întocmai cum a făcut și Genilie în catalogul său. Astfel, pe la 1840, circula în Principate *Nouveau Dictionnaire de Police* al lui Eloin, Trébuchet și Lobat, tipărit la Paris în 1835. Materiile dicționarului erau orînduite în același mod ca și în catalogul de bibliotecă al lui Genilie. În afară de aceasta, dacă cercetăm cataloagele unor mari biblioteci europene, constatăm că cele mai multe au orînduirea alfabetică a materiilor. Dovada o putem avea consultînd lucrarea lui L.A. Constantin despre *Bibliothéconomie ou nouveau manuel complet pour l'arrangement, la conservation et l'administration des bibliothèques*¹.

Toate aceste cercetări arată că Genilie era bine informat în biblioteconomie. Începînd întocmirea catalogului bibliotecii din București², a căutat mai întîi să cunoască de aproape studiile străine de specialitate care îi serveau de model. De aceea putem spune că Genilie este primul bibliograf român format în spiritul modern al epocii sale³.

4. PLANURI EDITORIALE ȘI BIBLIOGRAFII UNIVERSALE

Am arătat că pentru întîia oară s-a aplicat un plan bibliografic, sistematic în catalogul lui Genilie. În aceeași vreme s-a tipărit și o bibliografie universală în care erau cuprinse cele mai de seamă opere ale culturii acelei epoci. Deși autorii nu erau specializați în bibliografie și nici nu și-au tipărit studiile cu scopul informării cercetătorilor, totuși scrierile lor trebuie încadrate ca atare. Este vorba de bibliotecile universale alcătuite de Alexandru Gavra, Eliade-Rădulescu și de I.D. Negulici.

O dată cu organizarea modernă a tipografiei, a laicizării sale, a apărut și editorul, neguțătorul de cărți. Și cum acești editori erau și cărturari, au strîns în jurul lor pe toți animatorii dornici să creeze o atmosferă de

¹ Paris, 1839. Am văzut ediția din 1841, 266 p.

² Se pare că în 1852 Genilie nu mai era în viață.

³ A se consulta cu privire la cataloagele de bibliotecă și cabinetele de lectură: Opreșcu, Paul. *Înființarea și dezvoltarea bibliotecilor publice românești în epoca Regulamentului Organic. Studii și cercetări de bibliologie*, I (1955), p. 43—66. Dima-Drăgan, Cornel. *Bibliotecile publice orășenești din Țara Românească între 1840—1860. Călușa bibliotecarului* 1959, nr. 4, p. 43—47 (despre bibliotecile din: Brăila, Călărași, Ploiești).

74.534

muncă științifică, să propage cultura în cercuri cât mai largi. Ideea a pornit din pătura cărturărească a Transilvaniei, de la un Zaharia Carcalechi, C. Diaconovici-Loga, Alexandru Gavra, Em. Gojdu, iar de la aceștia la Eliade, Asachi, Kogălniceanu și I.D. Negulici. În cele ce urmează ne vom opri asupra a trei cărturari-editori.

La 9 martie 1833, Alexandru Gavra¹, „crăescu al preparandiei românești din Arad p.o. profesori“, propune întemeierea unei „societăți bibliografice“, așa cum aspirase și Carcalechi, ambii dorind o „fundatie folositoare și statornică pentru înmulțirea cărților“. Gavra urmărea prin „ortăcie“ — cum o denumea el — patru scopuri: să tipărească spre folosul românilor cărți; astfel să lățească lumina cunoștinții; să îndemne pre cei învățați spre alcătuirea cărților, și a mijloci cu cărțile o neguțătorie foarte roditoare, în care nicidecum poate omul să păgubească, ba dimpotrivă, cu bună seamă, poate nădăjdui că împrumutații săi bani nu vor fi în nici într-o primejdie și că foarte bun câștig îi vor aduce“. Și precizează că în asociația sa poate intra „oricare naționalist de cinste“. Planul său îl propune spre realizare Companiei grecilor din Sibiu, dar oficialitatea nu l-a aprobat.

Pentru aceasta Gavra întocmește o listă de cărți, în care se afla: *Ulisse, Corabierul cel dintii, Popelia, Lucreția, Marmontel, Framenturi de la obăgie, Starea românilor din Ungaria de la întoarcerea preșărândiei, Gheografia, Palid cel Verde din Veneția, Arătarea nașterii lui Huniadi, Aritmetica memoreală* etc.

În 1837 se tipărea la Paris de către L. Aimé-Martin, *Plan d'une bibliothèque universelle, Etudes de livres qui peuvent servir à l'histoire littéraire et philosophique du genre humain, suivi du catalogue des chefs-d'oeuvre de toutes les langues et des ouvrages originaux de tous les peuples*². Înainte de a fi literat și educator, Aimé-Martin era bibliotecar și bibliograf; fusese directorul Bibliotecii Sainte-Geneviève și din cunoștințele sale bibliografice a ieșit această mică bibliografie universală. Opera lui Aimé-Martin a pătruns și la noi. La 25 martie 1846, Eliade a publicat *Începutu de Bibliotheca Universală*³, cuprinzând lucrări din domeniile istoriei, filozofiei, științelor juridice, politicii, economiei politice, științelor natu-

¹ Iorga, N. *Scrisori și inscripții ardeleni și maramureșene*, vol. I, București, 1906, p. 180—181. Ludu, Th. *Pagini de bibliografie socială. Călăuza bibliotecarului*, X (1957), nr. 2 (februarie), p. 29—34; *Pervain I. Alexandru Gavra, întemeietor al „Societății Bibliograficești“ (1833) și al revistei „Ateneul românesc“ (1835)*. *Studia Universitatis Babeș-Bolyai*. Seria Philologia, 1968, p. 3—30 (conține și o bibliografie completă a temei tratate).

² Operă pe care nu am văzut-o; informația e luată din Léon Vallée. *Bibliographie des Bibliothèques*. Paris, 1883, și din D. Popovici. *Ideologia literară a lui Eliade Rădulescu*. București, 1935, p. 184.

³ Vezi *Curierul românesc*, 1845, nr. 18, și *Curierul de ambe sexe*, V, p. 238—247.

rale, artelor frumoase, arhitecturii, muzicii și literaturii. Peste câteva luni, Negulici tipărește *Planul și Catalogol bibliotecii enciclopedice*¹ cu următorul cuprins: Religie, morală, educație: religie și instrucție religioasă pentru junime, citire morală și instructivă pentru copii, educație morală. Belle-litere: scrieri ușoare și clasice, romanțuri, critică, nuvele, basme, teatru, lingvistică, belle-arte. Științe naturale și matematice: scrieri elementare, petrecătoare și clasice, trataturi pe înțelesul tuturor. Științe istorice și geografice, Științe morale și politice sau sociale: filosofie, jurisprudență politică și teorie politică, economie, politică. Științe tehnologice sau cunoștințe folositoare: agricultură, industrie, economie, igienă.

Biblioteca universală a lui Negulici a fost remarcată de N. Iorga², dar izvorul francez i-a fost menționat de D. Popovici³.

Aceste cataloage de opere universale nu au avut circulație informativă; ele au folosit ca plan de activitate editorială și literară lui Eliade și Negulici.

5. IZVOARE BIBLIOGRAFICE

În această perioadă a dibuirilor au apărut și două lucrări de un alt caracter. Am văzut că pînă acum am avut cataloage tipărite cu scopuri comerciale. Valoarea lor științifică e minoră, dar de o reală valoare pentru momentul respectiv. Școala ardeleană a dat cărturari distinși, care, pentru nevoile lor științifice, au început să strîngă cărțile vechi, românești sau străine, creîndu-și fiecare cîte o mică bibliotecă. Dintre acești cărturari, se impune și Vasilie Popp⁴. Activitatea sa e variată și mult apreciată în epocă. Format la Viena, oraș cu mari biblioteci și arhive, a luat de aici dragostea pentru cartea tipărită, la care se adăuga și iubirea arătată culturii românești. În afară de preocupările sale folclorice și medicale, Popp se îngrijește a tipări *Disertație despre tipografiile românești în Transilvania și învecinatele Țări de la începutul lor pînă la vremile noastre*, Sibiu, 1838, 100 p. În jurul valoroasei sale lucrări s-au iscat discuții, dacă este sau nu studiu biografic. Întîia monografie închi-

¹ *Curierul românesc*, 1846, nr. 98, tipărit și aparte în broșură.

² I. D. Negulici. *Biblioteca enciclopedică. Revista istorică*, 1934, p. 16—17.

³ *Op. cit.*, p. 168—173 și Louis Aimé-Martin și proiectele de biblioteci universale de la București. *Revista istorică*, 1936, p. 225—234.

⁴ Bariț, G. *Dr. Vasilie Popp. Transilvania*, 1868, p. 129—135, 161—167.

istoricului acestora. Nu e cîtuși de puțin de o „deosebită valoare științifică“, ci o modestă lucrare, incompletă, nemetodică și lipsită de bogate date bibliografice. Este exagerat ce se spune că Iarcu nu ar fi tipărit bibliografia sa dacă nu ar fi avut opera lui Popp¹. E suficient să comparăm numărul redus al operelor citate de Popp cu mulțimea de cărți date de Iarcu, pentru ca această afirmație să cadă de la sine. *Disertația* e tot atît de săracă în notații bibliografice și în planul de lucru ca și cataloagele lui Eliade. Acesta dă primele bibliografii curente. Popp întocmește înția schiță de bibliografie *generală* a culturii românești. Primul urmărea un scop comercial, ca tipăriturile sale să se vîndă. Ultimul căuta, ca un bibliograf din zilele noastre, să informeze pe omul de știință, tocmai cum s-a și întîmplat. Prin urmare, Popp vine după Eliade, dar amîndoi au fost lipsiți de cunoștințe bibliografice, toate notațiile fiind date la întîmplare². Operele lor, simple încercări bibliografice, au contribuit totuși la alcătuirea adevăratelor bibliografii de mai tîrziu.

Discuția din jurul lui Vasile Popp s-a întins și asupra lucrării *Crestomatia sau Analecte literaria de in cărțile mai vechi și noue romanesci, tipărite și manuscrise, începîndu dela seclulu XVI pana la alu XIX, cu notiția literaria, adunate și alese de Timoteiu Cipariu*. Blasiu, 1858, XXXVIII + 256 p. Cartea lui Cipariu cuprinde „o alegere din scrisorile cele mai însemnate, românești, care mi-au venit în cunoștință atît tipărite, începînd de după mijlocul secolului al XVI-lea pînă la 1830, cît și manuscrise“³. Cipariu dorea să cunoască cît mai multe cărți românești vechi, fiindcă în ele „Românii au un scump tezaur limba și măcar că literatura veche e puțină și mică, tot nu este fără preț, cît să nu căutăm să o cunoaștem“⁴. Cipariu era filolog și ceea ce urmărea în cărțile vechi, așa după cum o mărturisește, era limba veche românească. De aceea, în *Crestomatia* a dat o serie de extrase din vechile tipărituri, luate mai ales din prefețe. Opera sa nu e o bibliografie, ci o *antologie* de texte vechi, utile filologilor. De altfel, notațiile bibliografice ocupă un loc secundar în opera sa.

Deși nu e o operă bibliografică, totuși cartea lui Cipariu a folosit bibliografilor de mai tîrziu, în special lui Iarcu și Bianu. Cel din urmă a luat de aici limita care s-a fixat literaturii românești vechi, adică anul 1830. Ca elev și admirator al lui Cipariu, Bianu și-a dat seama, ca și acesta, de valoarea cărților vechi, de necesitatea strîngerii lor și de marea

¹ *Op. cit.*, p. 114.

² Ca și Eliade, Popp trece la fiecare carte date bibliografice foarte sărace. Ex.: *Ceaslov*. Sibiu, 1696; *Penticostariu*, în tipograf. lui Ioann Bart, 1805. Multe cărți n-au nici aceste date.

³ P. VII.

⁴ *Ibid.*

lor utilitate pentru filologi. De aceea, ca și Cipariu, Bianu va reproduce prefețele, fiindcă aici se aflau urme „despre starea, cultura, limba și literatura românească“.

În prefața cărții, Cipariu afirmă că „multe din aste notițe se află și în *Disertațiunea* repausatului Vasilie Popp despre tipografiile românești, însă repausatul cele bibliografice mai toate le-a lucrat după însemnările transmise de mine, care după moartea autorului mi-au venit înapoi“. Analectele lui Cipariu nu le putem numi operă propriu-zis bibliografică, ținând seamă de însăși mărturisirea autorului: „Aceste notițe însă nu e istorie literară pentru literatura română, ci numai un pas către ea. Iar o istorie literară se poate întreprinde numai atunci când mai multe încuierori vor fi deschise înaintea mea sau altuia în locul meu“¹.

Prin intențiile lor de a înregistra tipăriturile românești ca documente obiective de atestare a culturii naționale, Vasilie Popp și Timoteiu Cipariu rămân precursori.

6. TABLA DE MATERII A PERIODICELOR

Tabla de materii a periodicelor trebuie încadrată tot în domeniul bibliografiei, deși nici un bibliograf român nu i-a dat însemnătate. La început, foile românești având un caracter politico-informativ, iar articolele fiind puține și mai toate politice, nu s-a simțit nevoia tabelor de materii. Îndată ce materialul din cuprinsul unui an este variat, introducându-se pe lângă problemele politice și cele literare, iar autorii fiind mult mai numeroși, s-a impus de la sine necesitatea unei rezezi orientări asupra acestui cuprins. De aici a pornit tabla de materii. Întiul periodic care dă o astfel de orientare cititorilor săi este *Buletinul oficial*, cu *Scara de cele ce se cuprind în...* și e din 28 decembrie 1833. Îi urmează *Cuprinderea din Almanahul statului*, care a apărut în 1836 la Buda. Ion Barac este autorul acestei table de materii din 1837, pe care o numește *Scara Foilor Duminicii pre o jumetate de an a Scripturii cu 26 Numeri*. În ea se cuprind toate articolele apărute între ianuarie și iunie, înșirate după numărul paginilor la care s-au publicat. O altă „tablă“ se dă și la sfârșitul anului.

În 1838 au table de materii: *Albina românească*, cuprinzând numai foiletoanele, și *Foaia literară*, denumită *însemnarea Articolilor de pe Semestrul I-lea*, inserând articolele din revistă, orînduite alfabetic, după

¹ *Ibid.*

titlul lor. În anul următor, Eliade întocmește o metodică *Tabla de cele ce se cuprind în Kurierul românesc, semestrul I-iu din anul 1839*. Articolele sînt așezate după cuprinsul lor în următoarele grupe: Religia, Morala, Educația, Poesia, Literatura, Voiaje, Antichități, Noutăți, Deosebite articole, Știri din afară și Politică. La Brașov, Bariț o denumește *Însemnarea materiilor cuprinse în această carte*: Poezii, Literatură, Alți articoli, din *Foaie pentru minte...* pe anul 1839.

Vestitorul bisericesc publică „*Scara de cele ce se cuprind în Vestitorul bisericesc pe anul 1839*” din articolele după paginație. După 1840, mai toate revistele alcătuiesc table de materii. Astfel, aflăm: *Dacia literară*, 1840; *Le Glaneur Moldo-Valaque*, 1841; *Icoana lumii*, 1841; *Propășirea*, 1844; *Magazinul istoric pentru Dacia*, 1845; *Gazeta Transilvaniei*, 1847; *România literară*, 1855; *La Voix de la Roumanie*, 1862; *Din Moldova*, 1862; *Lumina*, 1863; *Traian*, 1870 etc.

7. BIBLIOGRAFIA, TEMEI AL MUNCII ȘTIINȚIFICE

În primele decenii ale secolului trecut, activitatea științifică se dezvoltă mai cu seamă în domeniul istoric. Era firesc ca Mihail Kogălniceanu, format la școala germană, să folosească informarea bibliografică, citarea de lucrări și enumerarea a numeroase studii chiar în primele sale tipărituri. În „*Avant-propos*” la *Fragments tirés des Chroniques moldaves et valaques pour servir à l'histoire de Pierre-le-Grand, Charles XII...* (Jassi, 1845) aflăm o interesantă privire asupra evoluției literaturii cronicărești, probabil prima a genului făcută la noi.

La Paris, tineretul român, în frunte cu Ion Ghica, dă viață unei societăți culturale patronată de poetul și omul politic Lamartine, în cadrul căreia ia ființă atît de cunoscuta Bibliotecă română din 1846, al cărei organizator a fost Scarlat Vîrnav. Putem afirma că e prima bibliotecă română de documentare științifică în care era adunat întregul fond istoric al culturii românești, pe temeiul căruia, cu sprijinul tinerilor studioși români, Michelet, Quinet și ceilalți filoromâni ai generației de la 1848 au publicat studiile lor închinete cauzei românești, adică unirii Principatelor¹.

Elementul de dinamizare, de efervescență națională era istoricul Nicolae Bălcescu, dovedindu-se un însetat al informării complete în

¹ Theodorescu, Barbu. *Biblioteca română din Paris. Călăuza bibliotecarului*, XVIII (1964), nr. 7 (iulie), p. 423—426, și nr. 9 (septembrie), p. 526—528.

munca științifică¹. În „Prospect“ la *Magazin istoric pentru Dacia și Cuvînt preliminar despre izvoarele istoriei românilor* este arătată importanța documentării în studii. De aici rubrica *Buletin bibliografic*, în care sînt prezentate lucrări istorice privind trecutul românesc: *Fragments tirés des Chroniques...* și *Letopisețele* lui Kogălniceanu; *Magazin für Geschichte...* publicat de Kurz la Brașov, *Landeskunde* apărut la Sibiu și alte lucrări scrise de Kemeny Iosef și J. Trausch. De asemenea, el întocmește un bun catalog al portretelor voievozilor români aflate în Biblioteca Națională din Paris. În continuare alcătuiește o bibliografie cu privire la răscoala lui Horia, Cloșca și Crișan². Pentru a scrie *Istoria românilor subț Mihai Vodă Viteazul*, Bălcescu strînge o bibliografie în care au fost cuprinse peste 500 de lucrări, acte oficiale, documente, stampe, cronici, studii istorice. Dintre cărturarii trecutului, cu toată viața sa atît de scurtă, Bălcescu și-a întemeiat scrisul pe cea mai bogată informație bibliografică, uneori concretizată în bibliografii, dintre care unele au ajuns pînă la noi³.

8. INTRODUCEREA TERMENULUI DE BIBLIOGRAFIE

În această epocă apare și termenul de *bibliografie*. Am văzut că Zaharia Carcalechi publica notițe cu noutățile literare în revista sa încă din 1829. În 1833, Eliade anunță ceea ce tipărea la rubrica: „Înștiințări“⁴ sau „Cărți tipărite“⁵. Aceleași denumiri erau folosite și în *Foaie literară* în 1838⁶. Numai în 1839 Asachi anunță în *Albina românească* apariția unui dicționar francez-român sub titulatura de *Bibliografia românească*⁷.

¹ Domșa, Ioan. *Nicolae Bălcescu și bibliografia. Cătuza bibliotecarului*, IX (1956), nr. 3 (martie), p. 18–21.

² Știri despre răscoala lui Horia, culese de Nicolae Bălcescu din zierele franceze contemporane, publicate de A. Papiu-Ilarian în vol. III al *Tezaurului de monumente*.

³ Liu, Nicolae. N. Bălcescu, E. Winterhalder și biblioteca *Magazinul istoric. Studii și cercetări de bibliologie*, II (1957), p. 137–166. În acest articol s-a publicat *Liste des ouvrages concernant l'histoire de la Valachie appartenant a Mr. N. Balcesco pour la somme de 677 francs., et les frais de transport*, din 1851.

⁴ *Curierul românesc*, 1833, p. 224.

⁵ *Ibidem*, p. 124.

⁶ P. 40.

⁷ Prima dată Asachi îl folosește în 1839, anunțînd o carte franceză a lui J.N. Salmé p. 48: *Bibliografie românească*. Din 25 mai 1839 la p. 167 se anunța chiar dicționarul lui Vaillant, de unde a luat termenul de bibliografie. Repetă noul termen la p. 92, 160, 221–223, 238, 254, 365, 393, 404, 459, 477; 1840, p. 98, 114, 133, 162, 214, 278 etc.

E adevărat că termenul fusese folosit încă din 1833 de profesorul preparatist Alexandru Gavra în *Ortăcie sau societate bibliografică românească*, dar el nu a circulat¹. Revenind la Asachi, de aici cuvântul bibliografie trece în foile din București și Brașov. Eliade reproduce informația din *Albina*, păstrînd și denumirea de bibliografie². Tot din *Albina* e luat noul termen și de Bariț, folosindu-l în *Foaie pentru minte*³ în același timp cu Eliade. Deși „bibliografia“ circula, totuși întrebuintarea sa normală se face cu greu. Abia după 1850 capătă o folosință regulată⁴. Asachi a luat noțiunea de bibliografie din dicționarele franceze. De altfel, îndată ce bibliografia apare în dicționarele franceze-românești, trece de aici și în revistele timpului. În *Vocabular pŕurtăreț rumănescu-franțozescu și franțozescu-rumănescu*, urmat de un mic vocabular de omonime, din 1839 și întocmit de J.A. Vaillant, aflăm: Bibliograf i.b. bibliographe = care cunoaște cărțile. Bibliografic = bibliographique. Biblioman = biblioman care-i place prea mult să strîngă cărți. Bibliofil = bibliophile care iubește cărțile. Bibliotecar = bibliothécaire = îngrijitorul unei biblioteci. Bibliotecă = loc, dulap unde se țin cărți⁵.

¹ Ludu, Th. *Pagini de bibliografie socială. Căluza bibliotecarului*, X (1957), nr. 2 (februarie), p. 30.

² *Curierul românesc*, 1840, p. 35, apoi p. 82 etc.

³ 1840, p. 61—65, 120, 241.

⁴ În *Propășirea*, 1844, p. 64, 80, 96, 112, 176, 296, e folosit de M. Kogălniceanu, *Magazin istoric pentru Dacia*, 1845, vol. I, p. 144—146; *Universu*, 1847, p. 68; *Zimbru*, 1852, p. 60; *România literară*, 1855, p. 128.

⁵ Aceleași definiții se găsesc și în *Vocabular francezo-romănesc* al lui P. Poenaru, F. Aaron și G. Hill. București, 1840, cum și în *Universu* al lui Genilie, 1847, p. 12, 19, 60 etc.

III. TENDINȚE MODERNE DE ORGANIZARE ÎN BIBLIOGRAFIE (1860—1894)

1. ODOBESCU ȘI BIBLIOGRAFIA

De la 1860, bibliografia română intră într-o nouă perioadă. Căile științifice ale viitoarelor bibliografii sînt deschise în acest an, mai ales prin priceperea și preocupările lui Alexandru Odobescu. Pînă acum se lucrase la împlinire în bibliografie, fără să se respecte criteriile științifice și fără ca bibliografii să aibă vreo pregătire în acest sens. Odobescu își dă seama că studiile literare și istorice nu pot progresa dacă nu se vor face, mai întîi, două operații: strîngerea cărților, manuscriselor, documentelor și inscripțiilor în biblioteci și muzee speciale, apoi catalogarea și bibliografierea lor. Înainte de a expune părerile lui Odobescu, fără de care nu am fi avut *Bibliografia românească veche*, e logic să ne întrebăm: de unde a luat aceste idei¹. Alexandru Odobescu era în 1851 la Paris. În acel timp se aflau în capitala Franței numeroși români, care s-au strîns într-un cerc spre a tipări *Junimea română*². Odobescu era aici factor principal, iar țelul lor comun era să lupte pentru unirea românilor. „Spre a ajunge la acest scop — spuneau în articolul program — vom întrebuița gîndirea sub toate formele ei: vom tracta arte, literatură, istorie, politică, morală, toate dintr-un singur punct de vedere: Patria. La noi elementele care constituiează o naționalitate (limba, suvenirile, obiceiurile etc...) s-au păstrat neatînse. Însă aceste mine neprețuite trebuiesc lucrate: avem a forma o literatură națională, o industrie națională, arte naționale. Cînd toate acestea vor exista și cînd suflarea libertății le va da viață, ne vom putea crede un popor nepieritor. Aceasta este gîndirea noastră, și scopul nostru e d-a interesa pe toți la ideea de o renaștere națională, de o civilizație română“³.

Iată ce gîndeau Odobescu și toți prietenii săi din Paris. *De fapt, toate acestea le scrisese mai înainte și Bălcescu în Magazin istoricu pentru Dacia.* În „Cuvînt preliminar despre izvoarele Istoriei românilor“⁴ pledează cu probitate științifică pentru strîngerea materialului istoriografic, subliniind rolul cîntecelor și tradițiilor populare, legile, cronicile, inscripțiile și monumentele, scrierile despre obiceiurile poporului ș.a.

¹ De consultat: Georgescu-Tistu, N. *Activitatea bibliologică a lui Alexandru Odobescu. Studii și cercetări de bibliologie*, V (1963), p. 135—152.

² Apărută în două numere: mai-iunie 1851.

³ Vezi nota de la sfîrșitul primului număr al *Junimei române*.

⁴ În tomul I. București, 1845, p. 1—15.

Odobescu, înainte de a fi influențat de cultura franceză, a fost dominat de aceste idei ale lui Bălcescu. O recunoaște singur în *Nicolae Bălcescu și scrierile sale*¹.

Marele revoluționar afirmase mai înainte că inscripțiile și monumentele sînt singurul izvor pentru începutul istoriei românești, de aceea e bine să le adunăm și „să le talmăcim după legile arheologice“². Odobescu crede același lucru. Astfel, îndată ce sosește în țară, colindă satele, locurile istorice, bisericile și mănăstirile, spre a aduna inscripții, documente, podoabe de artă, cărți vechi și orice dovadă de viață românească. Dar să ne restrîngem la ce interesează lucrarea de față, adică bibliografia. În *Despre unele manuscrise și cărți tipărite aflate în mînăstirea Bistrița*³, Odobescu accentuează nevoia strîngerii cărților vechi de prin mănăstiri. „Cele mai multe din mînăstirile Țării Românești, și mai ales cele antice și bogate — scria Odobescu —, posedă cîte o colecțiune mai mult sau mai puțin numeroasă de cărți vechi, unele scrise de mînă, altele tipărite, păstrate în general cu foarte puțină îngrijire; aceste cărți sînt mai cu seamă exemplare învechite de opere liturgice și teologice, scrise slavonește sau românește, tipărite într-una din aceste două limbi, sau în cea elenă, care după timpi și împrejurări au servit la slujba bisericească a mînăstirii și care acuma, netrebuincioase și desprețuite, zac mai totdeauna aruncate în cîte-o cămară mucedă și prăfuită, închise în lăzi sau grămădite în mormane. În general șoarecii, molii și cîrcăieci se folosesc singuri de acele rămășițe, adesea prețioase ale culturii și ale pietății strămoșești“⁴.

Bălcescu ca istoric sesizase importanța strîngerii documentelor, așa cum o făcuse mai înainte și Mihail Kogălniceanu⁵. Odobescu, ca om de litere și de arte, se ocupa mai ales cu adunarea cărților și odoarelor, iar ca arheolog, de inscripții și pietre vechi. Cu colecționarea cărților vechi se ostenseră mai înainte și alții. Astfel, după cum arată și Odobescu în articolul despre *Psaltirea, tradusă românește de Diaconul Coresi tipărită la 1557*⁶ s-au învrednicit a da atenție vechilor tipărituri Basile Popp și Timoteiu Cipariu. Între toți aceștia și Odobescu este însă o diferență: Bălcescu, Kogălniceanu, Popp și Cipariu căutau documentele și cărțile vechi pentru a le folosi în studiile de filologie și istorie, nemaiacordînd

¹ În Odobescu, Al., *Opere complete*, vol. II, București, 1908, p. 194.

² *Op. cit.*, p. 13.

³ *Revista română*, 1861, p. 703—742, 807—830.

⁴ *Ibidem*, p. 703.

⁵ Despre această problemă vezi Iorga, N. *Despre adunarea și tipărirea izvoarelor relative la istoria românilor. Rolul și misiunea Academiei Române. Prinos lui D.A. Sturza la împlinirea celor șaptezeci de ani*. București, 1903, p. 1—127.

⁶ *Revista română*, 1862, p. 107—120.

apoi însemnătate faptului dacă ele trebuie să rămie locului sau să fie adunate în arhive sau biblioteci. Este adevărat că, în ce privește documentele, se hotărîse încă din 1832, prin Regulamentul Organic, înființarea Arhivelor statului, dar reorganizarea lor în mod temeinic se capătă în 1862¹. Odobescu cere adunarea obiectelor de artă într-un muzeu național, iar cărțile și manuscrisele în biblioteca națională. El afirmă că „ar fi iarăși de mare necesitate de a aduna acele obiecte într-un muzeu, unde să le fie asigurată o conservare mai bună decît pe la mînăstiri“. Odată adunate aici, Odobescu afirmă că „ar veni de făcut un studiu interesant și folositor de a descrie și a comenta toate antichitățile secolului nostru de mijloc“².

În ce privește cărțile, Odobescu continuă: „Tot așa de importantă ar fi și adunarea în biblioteca națională a tuturor manuscriptelor și tipăriturilor ce stau expuse pierderii și stricăciunii prin mînăstirile și prin bisericile orașelor și satelor din România. Acestui așezămînt îi lipsesc mai toate incunabulele tipografiei române, și manuscriptele vechi care ar putea servi la studiul istoriei și dezvoltării limbei noastre sînt foarte rare într-însul. Strîngerea la un loc a vechilor cărți de prin mînăstiri și biserici ar împlini cu prisos aceste lacune“³.

Conduc de atare principii, Odobescu cere învoirea de a aduna de la mînăstiri și biserici cărțile vechi. Astfel, a adus 29 de volume de la Cozia, 19 de la Bistrița, cum și de pe la alte mînăstiri. Dar Odobescu nu s-a mulțumit numai a aduna cărțile într-o bibliotecă națională. Pe unele le-a și descris sau studiat, așa cum nimeni nu mai făcuse pînă la el. Metoda folosită în descrierea vechilor tipărituri este de reținut, fiindcă o vom afla utilizată și mai tîrziu în bibliografia românească veche. Să luăm cazul articolului *Psaltirea*, citat mai sus. Mai întîi, Odobescu face descrierea externă a *Psaltirei* lui Coresi: „Această *Psaltire* e un volum de 4^c mic (18 1/2 cent. înălțime; 13 cent. lărgime); gros de 79 coale de hîrtie ordinară, fără paginatură și avînd signalurile însemnate cu litere slavone, la fața 1 și 8 fiecărei coale. Exemplarului de la Bistrița îi lipsește o pagină de la început, chiar aceea ce poartă titlul, și mai multe altele în corpul scrierii. Coala 34 e împlinită cu scrisoare de mînă. Mucezeala a stricat colțurile paginilor la mai multe locuri. Legătura e cu scoarțe de lemn, învelită cu piele neagră“. Se dau: titlul, autorul, locul și anul de tipărire. Cum Odobescu era și un pasionat iubitor al limbii românești vechi, dă și pasaje din text, reproducîndu-le în facsimile, la care adaugă

¹ Despre începutul arhivelor, vezi Onciul, D. *Din istoria Arhivelor statului. Prinos lui D.A. Sturdza la împlinirea celor șaptezeci de ani*. București, 1903, p. 329—353.

² Odobescu, Al., *Opere complete*, vol. III, București, 1908, p. 3.

³ *Ibidem*, p. 4.

și transcrierea în litere latine. De multe ori, pentru a lămuri unele probleme științifice, începe cu studii aparte, fără însă a le aprofunda, fiindcă „într-o asemenea întreprindere ar trece cu totul măsurile unei notițe bibliografice“¹. Aceeași metodă e folosită și în articolul *Despre unele manuscrise și cărți tipărite aflate în minăstirea Bistrița*. Se face și aici descrierea externă a cărților, se reproduc frontispiciile, inițialele, prefețele și epilogurile, precum și unele clișee din cărți. Citează apoi bibliotecile sau persoanele care posedă cărțile studiate și cine s-a mai ocupat de ele².

Desigur că aceste articole reprezintă o nouă metodă bibliografică, pe care nimeni nu o mai folosisse pînă acum la noi. Într-o oarecare măsură, metoda lui Odobescu a fost influențată de Cipariu. În articolul *Psaltirea* se observă clar apropierea dintre Odobescu și Cipariu. Când aduce unele contribuții filologice, se referă la acesta: „Venerabilul T. Cipariu a pus cu mult succes întîia peatră la o lucrare de felul acesta. Filologii români n-au decît a-l imita și a întinde mai departe studiile și investigările lor“. Ca și Cipariu, Odobescu reproduce pasaje din vechile cărți, avînd în vedere anumite preocupări filologice.

Bibliofil desăvîrșit se dovedește a fi prin pasiunea de a-și alcătui o bibliotecă din cărți rare, valoroase prin conținut, legătură și modul în care erau tipărite. De asemenea, bibliofilul își arată iubirea de carte prin felul cum și-a imprimat opera; din acest punct de vedere, cărțile sale, în totalitatea lor, pot servi și azi ca model oricărei edituri în alcătuirea copertei, stabilirea formatului, alegerea literei, încadrarea textului în pagină, orînduirea ilustrației. Cu alte cuvinte, o carte de Odobescu este o operă de artă³.

Pe lângă lucrările bibliografice citate mai sus, Odobescu a mai alcătuit: *Studii istorice în țara noastră*. *Independența*, IV (1861), nr. 65 (9 decembrie), p. 187—189. *Catalogul expozițiunii publice din București*. *Columna lui Traian*, IV (1873), nr. 2, p. 29—31, 44—46. *Listă de operele dăruite Societății Academice Române*. *Columna lui Traian*, IV (1873), nr. 2, p. 29—31, 44—46. *Listă de operele dăruite Societății Academice Române*. Arhiva Academiei R.S.R., dosar 1877, A-1, f.45. *Lista manuscriselor Văcăreștilor*. *Analele Societății Academice Române*, S.I, t. X (1877), p. 22—26. *Registrul operelor manuscrise și tipărite ale principilor Dimi-*

¹ Odobescu, Al. *Opere complete*, vol. II, București, 1908, p. 107.

² De consultat și: Georgescu-Tistu, N. *Alexandru Odobescu și problemele bibliografiei române*. *Călușuza bibliotecarului*, 1964, nr. 7 (iulie), p. 421—423.

³ Călinescu, George. *Revista Fundațiilor Regale*, XIV (1947), nr. 12, p. 8—14 și în *Studii și cercetări de istorie literară și folclor*, VII (1958), nr. 3—4, p. 334—365.

trie și Antioh Cantemir¹. *Analele Societății Academice Române*, S.I, t. X (1877), p. 17—18.

În cele două opere: *Pseudokineghetikos* și *Istoria arheologiei* aflăm o bogată informație bibliografică, pe care orice cercetător se cuvine a o reține în studiile lui.

A propus Academiei să se alcătuiască biobibliografia membrilor săi în momentul alegerii lor. De asemenea, a cerut conducătorilor Bibliotecii Academiei să întocmească și un catalog tematic².

2. ACADEMIA ROMÂNĂ ȘI BIBLIOLOGIA

Școala ardeleană indicase necesitatea strângerii documentelor pentru nevoile istorice și filologice. Urmașii ardeleni ai lui Clain, Șincai și Maior pun bazele „Asociațiunii transilvănene pentru literatura română și cultura poporului român“. Se aflau aici mai ales străduințele lui Șaguna, Bariț, Cipariu și I. Pușcariu. După expresia lui Cipariu, asociația trebuia să fie „un razim naționalității române“. Acest „razim“ se întemeia pe publicarea baladelor, pe strângerea inscripțiilor, pe tipărirea manuscriselor lui Șincai și Clain și pe adunarea documentelor³.

Aceleași scopuri le va avea și „Societatea Academică Română“, care s-a întemeiat la 1 aprilie 1866 în București⁴. Inițiativa revine lui V.A. Urechiă și Eliade, fiind susținuți de Cipariu, Bariț, Alexandru Hurmuzachi, Laurian și Massim, Hasdeu, Odobescu, D.A. Sturdza etc. Dorința tuturor era de a strânge cât mai mult material pentru cercetarea limbii și a trecutului românesc. De aici a pornit și ideea unei *biblioteci*. Începutul este făcut prin cărțile adunate de pe la mănăstiri de Alexandru Odobescu. La rîndul lui, D.A. Sturdza, format în marile biblioteci germane, luptă din răspuțeri pentru această bibliotecă.

Din cele de mai sus rezultă cu prisosință coeziunea și entuziasmul cu care activau academicienii pentru idealurile lor cărturărești, printre care

¹ Georgescu-Tistu, N. *Preocupări bibliologice la începuturile Academiei Române. Primele bibliografii ale membrilor ei. Studii și cercetări de documentare și bibliologie*, VII (1965), nr. 3, p. 325—336.

² De consultat: Fanea, Georgeta. *Preocupări bibliografice în activitatea lui Al. I. Odobescu. Căluza bibliotecarului*, XI (1958), nr. 4, p. 32—34.

³ Iorga, N. *Adunarea și tipărirea izvoarelor... op. cit. sau Actele privitoare la urzirea și înființarea Asociațiunii*. Sibiu, 1862.

⁴ Bianu, Ion. *Academia Română și biblioteca ei. Boabe de grâu*, 1930, p. 1—11, sau *Analele Academiei Române*, XIII, p. 193 și urm; Urechiă, V.A. *Actele și solemnitatea oficială și neoficială a inaugurării Societății Literaria Romane*. București, 1867. 54 p. + 3 pl.

Biblioteca devenise un factor principal. Vor intra aici bibliotecile ale unor cărturari de seamă: D.A. Sturdza cu mii de cărți, mii de documente, mii de scrisori, planșe, hărți, timbre, monezi; Al. Papiu Ilarian, cu 1 934 de cărți, Ghenadie Popescu, cu 1 903 volume din vechea cultură română; bogata colecție juridică a lui Costaforu; urmează apoi donațiile lui Melchisedec, Iosif Naniescu, Ghenadie Enăceanu, Nifon Bălășescu, Mihail Kogălniceanu, Ion Ghica, G. Sion, Al. Odobescu, Th. Codrescu, C. Sturdza-Șcheianu, T. Maiorescu, N. Iorga, C.D. Georgian, Partenie Clinceni, G. Em. Filipescu. Tot ce se dovedea de preț, în cărți și manuscrise, aflate în biblioteci particulare sau de stat, în țară sau în străinătate, era adus cu orice efort la Academie. După precizările lui Odobescu, trebuiau achiziționate „publicațiuni mari, importante și rare, de acelea care nu sînt accesibile particularilor cu mijloace restrînse, iar pe de altă parte să căutăm a ne ține cît se poate de mult în curentul științei prin abonamente la publicațiuni periodice, care tratează special despre materie de filologie, de istorie și de științe fizice”. În acest chip Academia intră în posesia impresionantei colecții a lui Sturdza-Șcheianu, alcătuită din 7 487 de cărți, 143 volume de manuscrise și un imens număr de documente, reprezentînd aproape tot ce avea mai de preț vechiul nostru scris. Ion Ghica donează corespondență și manuscrise de la Bălcescu, Alecsandri, iar la 25 ianuarie 1902, Titu Maiorescu depune la Academie manuscrisele lui Eminescu: „De la Mihail Eminescu posed. — dăruite mie de dînsul în diferite ocaziuni — multe manuscrite, parte poezii publicate, parte încercări, fragmente și variante de poezii nepublicate, parte studii, traduceri și articole în proză. Toate aceste manuscrite, așa cum se află: în cărți cartonate, în caiete cusute și în foi volante, vi le trimet alăturat și le dăruiesc, la rîndul meu, Academiei Române, pentru a servi celor ce se vor ocupa în viitor cu cercetări mai amănunțite asupra vieții și activității marelui nostru poet”¹.

Fiind vorba de Eminescu, e locul să amintim că o bună parte din biblioteca poetului ajunsese în posesia lui Moses Gaster. În 1935, cînd Gaster locuia la Londra, iar N. Titulescu era ministru în capitala Angliei, marele diplomat român a cumpărat pentru Academie întreaga bibliotecă a cunoscutului filolog. Astfel, o parte din biblioteca poetului venea la matcă, lîngă manuscrisele sale.

În fondul atît de bogat al Academiei i-a fost sortit să intre și colecțiile Bibliotecii Centrale, înființată la 1864, în care se aflau resturile marilor biblioteci din trecut, ale lui Mavrocordat, Stolnicului Constantin Cantacuzino, Brâncoveanu ș.a. Prin legea nr. 1 823, din 11 aprilie 1901, se hotărăște ca „toate cărțile, manuscritele, stampele, mobilierul și

¹ *Analele Academiei Române. Dezbaterile*, S. 11, Tom XXIV (1901—1902), p. 95.

orice aparține Bibliotecii Centrale a statului din București se cedează, cu începere de la 1 aprilie 1901, Academiei Române, care le va încorpora în propriile ei colecțiuni". Totodată i se cedează localul, precum va primi și o subvenție anuală din partea statului. De acum, *Biblioteca Academiei Române* devine oficial biblioteca națională a statului nostru. Era îndrituită a purta această titulatură și prin faptul că era singura instituție care posedă *întregul fond* de publicații, cărți și periodice al culturii naționale, cărți tipărite în țară și în străinătate de români și de cărturari străini despre România.

Totodată, Academia a urmărit și *perfecționarea legii depozitului legal* și executarea ei cu strictețe în favoarea bibliotecii sale. La 2 aprilie 1885 a fost sancționată legea prin care „fiecare tipograf este obligat a remite din orice carte, broșură, ziar sau orice altă tipărire ce se va executa în atelierul său câte 3 exemplare Bibliotecii centrale din București, Bibliotecii Academiei Române și Bibliotecii Centrale din Iași. Orice autor sau editor român care va publica o lucrare din cele poménite în articolul precedent este supus la aceeași îndatorire. Orice abatere se pedepsea cu o amendă între 100 și 500 de lei. Într-un raport din acea vreme se preciza: „Academia are o îndoită răspundere, de care trebuie tot mai mult să ținem seama: de a strânge în biblioteca ei toate rămășițele scăpate de nimicire din viața intelectuală scrisă a trecutului nostru, precum și toată producțiunea din zilele noastre; apoi obligațiunea de a folosi bine și a păstra în bună stare averea nemărginit de prețioasă, care astfel se adună, an de an, tot mai bogată, în colecțiunile noastre. Legea din 1885 a cunoscut numeroase modificări în vederea perfecționării ei. Astfel, în 1904 s-au adus anumite precizări, din care a rezultat o mai corectă aplicare a ei, iar serviciul de urmărire al Academiei, prin experiența căpătată în timp, a devenit mai stăruitor în misiunea ce o îndeplinea.

Uriașa comoară de cultură ce se acumula la Academie se cerea cât mai bine organizată și conservată. Pentru prima operație i s-au dedicat energia și priceperea a trei cărturari: Ion Bianu, Nerva Hodoș și Al-Sadi Ionescu, care au fost *cei mai desăvârșiți bibliotecari și bibliografi* pe care i-am avut. În vederea conservării s-a urmărit ridicarea unui local modern de bibliotecă. Într-un raport din 24 mai 1916, Simion Mehedinți insistă asupra localului bibliotecii, care „e de o însemnătate fundamentală“. Redăm mai jos un fragment din raportul marelui geograf, fiindcă în el este sintetizată gândirea modernă și deci științifică a bibliologiei. „În adevăr, de materialul adunat pînă acum nu se poate folosi cineva îndeajuns dacă nu va fi clasificat, rînduit și în parte tradus și publicat. Îndeosebi documentele interne vin din ce în ce mai mult în planul întîii atenției. După istoria politică a țărilor noastre, întemeiată în mare parte pe documente străine, interesul cercetătorilor se întoarce acum spre lămu-

rirea vieții însăși a poporului nostru, așa cum se poate urmări în documentele interne. Îndrumarea aceasta presupune însă și o sporire a personalului prin alipirea de instituția noastră a cât mai mulți specialiști. Universitatea a dat pînă acum Academiei o seamă de tineri de preț, dar după o funcționare de cîțiva ani mulți s-au răzlețit, ducînd cu ei o experiență tehnică pe care urmașii lor au trebuit să o dobîndească din nou. Avem convingerea însă că unii din acești tineri, în loc să apuce calea învățămîntului, ar fi rămas pentru totdeauna legați de Academie, ca oameni de carieră științifică. S-ar fi creat astfel o pepinieră de muncitori care ar fi tratat sau măcar ar fi înlesnit pe alții să trateze subiectele propuse la premiile Academiei. Iată de ce clădirea unui local, sporirea personalului și o remunerare materială corespunzătoare ni se par o chestiune capitală¹.

Revenind la activitatea de început a academicienilor, e cazul a evidenția că aceștia nu se reduceau la strîngerea cărților și manuscriselor în bibliotecă, ci le studiau, alcătuiind astfel primele bibliografii științifice. Tradiția aceasta se începe cu Odobescu, cu Hasdeu în *Columna lui Traian* și se continuă prin colegii lor.

Episcopul Melchisedec vorbește la Academie despre *O vizită la câteva mînăstiri și biserici antice din Bucovina*², în care scoate în evidență comorile aflate. Tot din Bucovina pornește și S. Fl. Marian cu *Cîteva inscripțiuni și documente din Bucovina*³. Și tot astfel strîngea și Gr. G. Tocilescu inscripții, pietre, reproduceri de pe icoane, picturi, odoare, vinietele de prin manuscripte, precum manuscriptele și cărțile vechi de prin mînăstirile din Argeș, Vîlcea și Gorj, comunicîndu-le la Academie prin *Raporturi asupra cîtorva mînăstiri, schituri și biserici din țară, prezentate Ministerului Cultelor și alu învățămîntului publicu*⁴.

Cînd biblioteca a ajuns o comoară de preț, s-a impus sistematizarea ei⁵, cărțile urmînd a fi înregistrate în bibliografii speciale.

Așa cum s-a mai spus, Academia nu se limita la strîngerea cărților și documentelor. Într-o ședință, Aurelian arată că acest înalt for de cultură are menirea să întocmească și să tipărească o *enciclopedie* a României. Ideea este îmbrățișată cu căldură de Laurian, iar Odobescu este pentru sistematizarea ei. El propune ca secretarii secțiilor să facă anual

¹ Baiculescu, George. *Istoricul Bibliotecii Academiei Republicii Socialiste România, 1867—1967*, în: *Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, 1867—1967*. București, 1968, p. 61.

² *Analele Academiei Române*, S. II, T. VII, 1884—1885. București, 1886, p. 205—294.

³ *Ibidem*, p. 295—308.

⁴ *Ibidem*, S. II, T. VIII, Secțiunea II. București, 1888, p. 151—238.

⁵ După principiile lui Brunet, I. Ch. *Manuel du libraire et de l'amateur de livres*, ed. III, Paris, 1820, patru volume. Cf. *Anal. Ac. Rom.*, S. II, T. II, p. 234.

cîte un raport detaliat despre mișcarea culturală. „Aceste rapoarte, publicate pe fiecare an în Anale, vor fi documente prețioase pentru completarea marelui lucrări enciclopedice, pe care am fi dorit ca Academia Română să înceapă cît mai curînd”. Hasdeu, Maniu și Ștefănescu, secretarii celor trei secțiuni, au acceptat propunerea¹, dar numai unul a respectat promisiunea. V. Maniu descrie în două rînduri activitatea istorică din țară și aceea din străinătate relativă la România pe anii 1878—79² și 1880—81. În *Memoriu despre mișcarea literaturii istorice în România și în străinătate urmată în decursul anilor 1880 și 1881*³, Maniu dă o listă a cărților apărute în acest an, apoi le studiază, scoțînd în evidență aportul științific al fiecărei opere „cu credința că este bine a se vedea în ce proporțiune, în ce direcțiune această însemnată ramură a științei s-a dezvoltat, fie în sînul națiunii noastre, fie în străinătate”⁴.

Pentru aceleași scopuri științifice, D.A. Sturdza publică *Bibliografia numismatică română*⁵. Fostul președinte al Academiei era un priceput numismat. Încă din 1872 tipărise în *Numismatische Zeitschrift* studiul intitulat *Übersicht der Münzen und Medaillen des Fürstenthums Rumänien*. În comunicarea de la Academie, Sturdza afirmă că numismatica începe prin culegerea de la Academie, numai după ce colecțiunile se înmulțesc și se măresc, vine știința care determină și clarifică. Pînă vom avea un atare studiu, tipărește bibliografia metodică a 90 de opere streine și române relative la numismatica românească.

Informațiile aduse de Sturdza sînt precise, sigure, materialul e bogat, iar studiul său e întiul în acest gen.

O altă lucrare bibliografică este *Indicele scrierilor relative direct și indirect la daci și Dacia*, întocmit de Alexandru Odobescu⁶. În 1871 propusese un premiu pentru cel mai bun memoriu „asupra popoarelor care au locuit țările române de la stînga Dunării mai înainte de conculst'a acestor țieri de cătră imperatoriul Traian”. Pentru ca studiul să poată fi întocmit cu mai multă ușurință, Odobescu publică bibliografia de față.

¹ Toate dezbaterile în jurul acestei chestiuni în *Analele Academiei Române*, S. II, T. II, Partea administrativă, p. 9—10.

² *Mișcarea literaturii istorice în România și străinătate cu referire la România în 1879*. Raport către Academia Română. București, 1880, 18 p.

³ *Analele Academiei Române*, S. II, T. IV, Sect. II. București, 1884, p. 165—330. Apărută și în extras. București, 1883, 166 p.

⁴ *Ibidem*, p. 165.

⁵ *Ibidem*, T. XI, Secțiunea II. București, 1879, p. 105—164.

⁶ *Columna lui Traian*, 1872, p. 154—156; 171—172; 178—179; 188—190.

Sînt bibliografiate alfabetic, după numele autorilor, 315 studii străine, cărți și articole, în care se află materialul istoric despre Dacia¹.

Este o bibliografie alcătuită cu multă pricepere, conștiinciozitate și exactitate, cuprinzînd numai descrierea externă a cărților. Ca bibliografie, în afară de cele de mai sus, Odobescu a mai publicat un *Buletin bibliografic*². Este un fel de bibliografie curentă pe anii 1861—1863, în care sînt cuprinse 70 de cărți românești.

Un alt academician, Alexandru Papadopol-Calimach, continuă bibliografia despre Dacia a lui Odobescu *Despre scrierile vechi pierdute, atinșătoare de Dacia*³. Odobescu a dat o listă de cărți străine relative la Dacia, iar Papadopol caută să afle acele cărți în care s-a vorbit despre Dacia, dar care, din anume motive, nu s-au mai păstrat.

3. NOI ORIENTĂRI ÎN BIBLIOGRAFIA ROMÂNĂ

Preocupările bibliografice ale Academiei Române erau îndrumate și prin lucrările similare apărute peste hotare, datorită mai ales lui Emile Picot și Emile Legrand. În prefața bibliografiei românești vechi se mărturisește că cei doi savanți francezi au ajutat prin mai multe căi la întocmirea acestei opere. George Bengescu recunoaște că Emile Picot „qui tous ont voulu s'intéresser à notre publication et nous faciliter les moyens de la mener à bonne fin“, în ce privește întocmirea lucrării *Bibliographie franco-roumaine*⁴. Iar N. Iorga scoate în evidență că Picot insistase asupra necesității unei „bibliografii românești vechi“, care să facă accesibilă unui public mai larg cunoștința comorilor în stăpînirea cărora se găsea Academia. E logic deci să ne întrebăm cine sînt acești doi bibliografi francezi și ce rol au avut în bibliografia românească⁵.

Emile Picot, născut la Paris la 23 septembrie 1844, a învățat românește în calitatea sa de secretar al domnitorului Carol I. A stat în Româ-

¹ Opera ieșită din această bibliografie este: Tocilescu, Gr. G. *Dacia înainte de romani*. București, 1880, 954 p., 33 pl., iar Cipariu publicase mai înainte: *Scrierile vechi despre Dacia. Arhiva pentru filologie*, 1869, p. 448—452, 490—495, 524—529, 570—571; 1870: p. 765—776.

² Apărut în *Revista română*, 1863. Sint 4 foi nepaginate, așezate după p. 200.

³ *Columna lui Traian*, 1872, p. 228—230; 1873, p. 17—18; 91—93; 123—125; 131—132; 177—179; 236—238; 249—250; 1874, p. 83—85; 107—109; 171—173; 231—232; 1875, p. 27—29; 1876, p. 125—136; 165—171; 213—221; 257—269.

⁴ Bruxelles, 1895, p. XLIII.

⁵ În *Adunarea și tipărirea izvoarelor*, op. cit., p. 100.

nia în 1866 și 1867, iar la 19 octombrie 1868 e numit viceconsul al Franței la Sibiu, de unde trece, în aceeași calitate, la Timișoara. În lunga sa ședere pe pământul românesc a învățat temeinic limba noastră, ocupându-se asiduu de vechile comori de limbă românească. De aceea, din 1875 începe să țină cursuri de limba română la „l'Ecole des langues orientales vivantes“ din Paris. În 1879 este ales membru de onoare al Academiei Române, în urma propunerii lui Al. Odobescu¹. Activitatea științifică a lui Picot e variată și bogată. Cuprinde studii închinete românilor, literaturilor franceze și italiene din secolul al XV-lea și câteva cataloage de biblioteci și bibliografii speciale². Folosind bibliografia scrierilor lui Picot, aflată în fruntea volumelor omagiale din 1913³, constatăm că operele sale închinete culturii române sînt următoarele:

1. *La Question des Israélites roumains au point de vue du droit*. Paris, 1866, 2 f. + 32 p. 2. *Documents pour servir à l'étude des dialectes roumains*. Paris, 1873, 2 f. + 66. + 1 f. [...] 4. *Chronique de Moldavie depuis le milieu du XIV-e siècle jusqu'à l'an 1594, par Grégoire Urechi*. Paris, 1878, XXVII + 662 p. 5. *Alexandre le Bon, prince de Moldavie (1401—1433)*. Fragment d'une Histoire de la Moldavie depuis les origines jusqu'à la fin du XV-e siècle. Vienne, 1882, VIII + 98 p. + 1 f. în colaborare cu George Bengescu. 6. *Notices biographiques et bibliographiques sur Nicolas Spatar Milescu*, Vienne, 1883, 1 f. + 60 p. 7. *Chants populaires des Roumains de Serbie*, 1889, 76 p. 8. *Conférence sur la Roumanie prononcée dans le grand amphithéâtre de la Sorbonne, le 11 mai 1894*, cu un rezumat... în *Le Journal des Débats*, 1894, 16 mai. 9. *Coup d'oeil sur l'histoire de la typographie dans les pays roumains au XVI-e siècle*. Paris, 1895, 43 p. 10. *Notice bibliographique sur le protopope Mihail Strelbickij, graveur et imprimeur à Iassi, à Moghilev de Podolie et à Dubossar*. Paris, 1905, 31 p.

Articole din reviste:

11. *Românii, originea, limba și separațiunea lor etnografică*, trad. P. Iliescu. *Albina*, 1874, nr. 15—16⁴. 12. *Les Roumains macédoniens en Autriche et en Hongrie*. *Albumul Macedo-Roman*, 1880, p. 102—104. 13. În *Bibliographie hellénique par E. Legrand*, vol. IV, p. 19: *Note*

¹ *Analele Academiei Române*, S. 11, T.I. București, 1880, p. 21.

² Asupra vieții și operei lui Picot, vezi Georgescu-Tistu, N. *Emile Picot et ses travaux relatifs aux Roumains. Mélanges de l'Ecole Roumaine en France*, 1925, I-ère partie, p. 181—278.

³ *Mélanges offerts à M. Emile Picot, membre de l'Institut, par ses amis et ses élèves*. 2 vol., Paris, 1913.

⁴ Operă necitată de bibliograful francez, nici de N. Georgescu-Tistu, *op. cit.*

bibliographique sur la traduction roumaine du Nomocanon imprimé à Târgoviște en 1652. 14. *Ibidem*, p. 62—104: Nicolas Spathar Milesco. 15. *Ibidem*, p. 104—159: Pierre Movilă (Mogila). 16. *Notice biographique et bibliographique sur l'imprimeur Anthime d'Ivir, métropolitain de Valachie. Nouveaux mélanges orientaux...* Paris, 1886, p. 315—560. 17. *Tableau généalogique de la famille de Dragoș. Arhiva pentru Istorie...*, 1885, p. 310—318. 18. *La Société littéraire de Bucarest et l'orthographe de la langue roumaine. Revue de linguistique*, 1868, p. 78—103, 327—339; 1869, p. 268—281. 19. *Voeux en faveur des Roumains de Transylvanie. Voci latine*, 1894, p. 27. 20. *Bulgarii. Originea, limba și repartitiunea lor etnografică*, în *République Française*, 12 mars 1875, *Albina*, 1875, nr. 61—62¹.

Din aceste opere, în studiul de față ne interesează *Notice biographique et bibliographique sur l'imprimeur Anthime d'Ivir și Coup d'oeil sur l'histoire de la typographie dans les pays roumains au XVI-e siècle*. Ambele lucrări sînt contribuții serioase la bibliografia română veche. Metoda folosită de Picot este aceeași întrebuițată și de Odobescu în 1861. Picot menționează la fiecare operă următoarele date bibliografice: titlul, locul, anul, formatul, paginația, culoarea cernelii; arată unde se pot afla exemplare; dacă nu le-a văzut, indică locul de unde a luat informația; reproduce inițialele și vignetele din carte, frontispiciile, precum și prefețele.

În ultima lucrare citată mai sus, Picot recomandă cu insistență întocmirea unei bibliografii românești, studiu ce cădea în competența Academiei Române: „Le Gouvernement roumain a réuni depuis bien des années déjà au Musé de Bucarest tous les livres qu'il a pu recueillir dans les monastères de la Valachie et de la Moldavie. On pouvait espérer qu'il serait fait de ces livres un catalogue sérieux, accompagné de reproductions; mais le temps s'écoule, le précieux dépôt reste à peu près inconnu, et personne ne songe à nous en donner même un inventaire sommaire.

La Bibliothèque de l'Académie Roumaine, qui s'enrichit chaque jour par des acquisitions ou des dons, renferme, sans parler des manuscrits et des chartes, un nombre considérable de volumes imprimés n'existant nulle part ailleurs, et là également il n'est pas question de publier un catalogue. On peut se demander à quoi servent les millions que possède aujourd'hui l'Académie, l'un des corps savants le plus largement dotés de l'Europe. Qu'un incendie vienne à détruire les deux dépôts dont nous venons de parler, les monuments des plus précieux

¹ *Ibid.*

de l'histoire et de la littérature des Roumains disparaîtront sans laisser de traces" ¹.

Tonul aspru se explică prin faptul că Picot dorea să publice personal bibliografia românească veche, pe cînd academicienii, urmînd tradiția începută prin Odobescu, hotărîseră ca lucrarea să fie executată de Ion Bianu. Se pare că supărarea lui Picot a fost mare. De la această dată, 1895, părăsește studiile anterioare, consacrîndu-și cercetările literaturii italiene. Tot astfel înțelegem de ce nu se află nici o colaborare românească la volumele omagiale din 1913 închinat lui Picot. Cu toate acestea, operele sale au avut o mare influență în bibliografia românească. Deși Odobescu deschisese orizonturi noi în bibliografie încă din 1861, fără insistențele, exemplele și metoda lui Picot nu am fi avut atît de curînd și atît de temeinic alcătuită bibliografia lui Bianu, Hodoș și Dan Simonescu.

Opera lui Picot a influențat pe Bianu, ca și pe George Bengescu. Picot a fost un mare bibliograf. Leopold Delisle afirmă că „M. Emile Picot est un bibliographe, mais pour lui la bibliographie ne consiste pas à enregistrer des titres et à décrire la composition matérielle des livres et la condition des exemplaires. Il veut avant tout se rendre un compte exact du fond et du contenu des ouvrages. Son but est d'indiquer ce qui doit servir à l'histoire et surtout à l'histoire littéraire" ².

Este neîndoios că Picot sporește în bibliografia română cultul exactității și al amănuntului, știind că bibliografia nu este o înșirare de titluri, ci un studiu mai aprofundat, care trece dincolo de scoarțele cărților. Punîndu-se întrebarea: de unde a pornit bibliograful Picot? trecem la Emile Legrand, fiindcă Picot este, de fapt, elevul acestuia. Legrand a fost tot un bibliograf, cu mult superior lui Picot. Opera sa de căpetenie este *Bibliographie hellénique ou description raisonnée des ouvrages publiés en grec par des grecs au XV-e et XVI-e siècles* ³. Studiul lui Legrand, deși are legătură cu noi numai tangențial, a avut totuși o largă circulație în mediul cărțurilor români. Bibliografii noștri, în special cei care au lucrat bibliografia veche, ca și Erbiceanu, au avut ce învăța de la Legrand. Principiile bibliografice scumpe lui sînt următoarele: Să nu scrii despre cărți pe care nu le-ai văzut, chiar dacă alții le citează, decît atunci cînd asupra existenței lor nu mai este nici o îndoială. (Astfel, operele pe care nu le-a văzut personal, dar sînt citate de bibliografi, ca George Zaviras, Andrei Papadopol-Vertos, Constantin Sathas,

¹ *Op. cit.*, p. 6.

² Cf. Georgescu-Tistiu. *Op. cit.*, p. 197—198.

³ Operă în zece volume, apărută între 1885 și 1918.

Andronie Demetracopol, le trece într-un capitol aparte, spre a atrage atenția cercetătorilor asupra lor). O bibliografie se cade a fi completă, dar nu aceasta e prima calitate a sa, ci exactitatea și bogăția informațiilor asupra materialului cunoscut și adunat. O bibliografie trebuie să cuprindă cât mai multe și mai complete date externe ale cărții; să treacă la fiecare operă: data, titlul cu litere groase, menționându-se locul unde se află titlul, și să arate apoi forma, numărul paginilor, dacă sînt sau nu numerotate, dacă se află reclame, autografe sau orice alte însemnări de mînă; să se specifice felul cum e păstrat volumul, eventualele lipsuri, cât e de rar, unde se poate găsi și cu ce preț se poate procura de la anticariat.

Aici s-ar termina prima parte a bibliografiei, de fapt cea mai ușoară și care nu trebuie să pună capăt muncii bibliografului. Mai departe, Legrand trece la explicațiile ce privesc interiorul cărții. Sînt descrise gravurile, în special acelea care cuprind stema sau armele personajului sub patronajul căruia s-a făcut opera. Vine rîndul dedicațiilor, prefețelor și postfețelor autorilor, traducătorilor sau editorilor. Gravurile de seamă sînt reproduse. La fel se transcriu și traduc prefețele și dedicațiile. Ca încheiere, se dau explicații în legătură cu autorii sau traducătorii, cum și alte multe notițe privind istoria și istoria literară, ce s-ar referi la istoria tipografiei, la mediul social și cultural sau la orice altă împrejurare ce ar lămuri apariția, tipărirea sau cauza elaborării studiului apărut. Legrand e superior lui Picot. Acesta e mai întîi bibliograf, încercînd uneori să fie și istoric sau critic. Celălalt e înainte de toate un savant, care caută să epuizeze subiectul ce și-a propus a-l studia. Picot a fost mai aproape de noi prin subiectul operelor sale. Legrand a fost un simbol către care au tîns cărturarii români. *Bibliografia românească veche* a trecut dincolo de planul de lucru al lui Picot, căutînd să se apropie de *Bibliographie hellénique*. Chiar discuțiile stîrnite de această lucrare în sînul academicienilor vădesc clar că gîndul lor se îndrepta spre modelul Legrand ¹. Așa dorea să lucreze și Alexandru Odobescu; mărturie stau studiile citate mai sus.

Alături de savanții francezi, ca imbold pentru bibliografiile viitoare, trebuie citat și baronul Guillaume ². Avînd legături de familie în țară, a întocmit *Essai bibliographique sur les Roumains*, operă trimisă spre tipărire Academiei Române, rămasă însă în manuscris. Într-o ședință a Academiei, V. A. Urechiă a prezentat o colecție de notițe

¹ Vezi p. 84—86.

² Vezi p. 76.

bibliografice relative la țările române, adunate de Comitele de Marsy din Compiègne¹.

Modelul bibliografic oferit de Legrand, operele bibliografice ale lui Picot, cum și dorința acestuia de a întocmi o bibliografie a scrisului românesc, lucrările baronului Guillaume și ale Comitelui de Marsy au influențat sensibil întocmirea unei colecții întregi de studii bibliografice. Seria lor este inițiată în 1895 prin vastul program citit la acea dată de Ion Bianu în Academia Română.

4. OPERE BIBLIOGRAFICE REALIZATE ÎN CADRUL BIBLIOTECII ACADEMIEI ROMÂNE

În afară de activitatea bibliografică a Academiei Române, se începe o altă în jurul bibliotecii acestei instituții, prin colaboratorii săi. Primul care a dat un studiu în acest domeniu este Alexandru Pop² prin *Bibliografia publicațiilor periodice românești și a celor publicate în limbi străine în România sau de români în străinătate 1817—1887*. București, 1888, 161 p.³

Relativ la periodice am mai avut și pînă acum liste publicate în cataloagele de bibliotecă, de librării și în unele bibliografii. În special, listele cronologice tipărite de C. D. Aricescu și D. Iarcu sînt de mare ajutor lucrării lui Pop, cu toate că acesta le socotește că „sînt numai nesce înregistrări simple, foarte necomplete, fără precisiune și fără nicio notă explicativă“⁴. Aricescu publicase în *Columna lui Traian* articolul intitulat *Ziarele române care au apărut în Dacia și în alte părți de la 1825 pînă azi*⁵, în care stăruie asupra rolului și progresului ziaristicii

¹ *Analele Academiei Române*, S. II, I. I. Sesiunea extraordinară a anului 1879. București, 1880, p. 10.

² Date despre el în Ionescu, Al-Sadi. *Tovarăși de muncă dispăruți. Note biografice și bibliografice. Lui Ion Bianu amintire...* București (1921), p. 267—268. De aici aflăm că Pop s-a născut la 1859 în Sân-Giorgiul (Transilvania) și a murit la 28 august 1902 la Birlad. A învățat la Năsăud, Blaj și București. A fost colaborator al Bibliotecii Academiei de la 1 iunie 1884 și pînă la 10 septembrie 1891, apoi profesor la liceul din Birlad. Pe lângă *Bibliografia periodicelor* a mai publicat *Dezbinarea în Biserica românilor din Ardeal și Ungaria 1697—1701*. București, 1897, VIII + 109 p.

³ Extras din *Analele Academiei Române*, S. II, T. X. *Dezbateri*. București, 1888, p. 177—337.

⁴ *Ibidem*, p. 177.

⁵ *Columna lui Traian*, 1873, p. 156—163. Un alt articol: *Listă de diarele ce au apărut în România în anul 1873. Columna lui Traian*, 1874, p. 7. Tot despre ziare a mai scris și Bran (dr. Felician). *Bibliografia diarelor bisericesti române (1839—1890)*, *Unirea*, 1891, p. 302—303; 310—311.

în România. Pentru a veni în ajutorul viitorilor cercetători, Aricescu întocmește lista periodicelor românești, desigur incompletă, — după cum declară, de altfel, singur — „mai ales în ceea ce privește ziarele de peste Milcov și poate din ziarele de peste Carpați, fiind prea greu a le afla pe toate“. Lista lui Aricescu e cronologică și cuprinde numai titlul ziarelor, trecute în interiorul fiecărui an la întâmplare. De exemplu: „1940: *Curierul românesc*; *Albina românească*; *Buletinul oficial al României*; *Buletinul oficial al Moldovei*; *Gazeta Transilvaniei*; *Foaia de minte*; *Foaia Duminicii*; *Contor de avis*; *Vestitor bisericesc*; *Dacia litteraria* de M. Kogălniceanu, în Iași; *Arhiva românească*, de Kogălniceanu, în Iași; *Icoana lumii* de Asachi, în Iași; *Mercur*, în Brăila; *Oziris*, în Iași; *Dunărea*, în București; *Vestitorul românesc*“. Bibliografia lui Pop reprezintă un pas mai departe. Autorul caută să epuizeze materialul, cercetează Biblioteca Academiei și Biblioteca centrală, cere informații de la Sibiu, Blaj și Gherla, după cum folosește lucrările lui Aricescu și Iarcu. Totuși, nici această bibliografie nu e completă: „Acele care nu mi-au fost acum cunoscute, se vor adăoga la o nouă edițiune a acestei lucrări“. Pop pune temei numai pe ce vede el; informațiile luate din diferite lucrări și care nu au putut fi controlate sînt însemnate separat spre a le găsi viitorii cercetători. Materialul e orînduit cronologic, iar în interiorul anilor în ordinea alfabetică. La fiecare periodic se menționează: titlul, formatul, numele directorului, redactorului, administratorului etc., cînd era indicat, apoi locul și tipografia. Cînd un periodic a apărut mai mulți ani, titlul lui e repetat în cursul tuturor anilor de apariție. Lucrarea e însoțită de un indice alfabetic, alcătuit după limbile în care au fost scrise periodicele. Studiul se încheie cu o serie de statistici, prin care se constată cîte periodice au apărut în fiecare oraș, în fiecare provincie și în limbile în care au fost scrise. Prin periodic, Pop înțelege numai ziarele și revistele, eliminînd calendarele, almanahurile și anuarele. Fără a avea o valoare științifică deosebită, *Bibliografia periodicelor* este un bun început. Nu este bogată în informații, dar este exactă. Cu toate imperfecțiunile tehnice, ea furnizează date esențiale pentru cunoașterea unei epoci și, pentru începuturi, poate fi socotită un model românesc.

5. MANIFESTĂRI ȘI LUCRĂRI BIBLIOGRAFICE ÎN AFARA ACADEMIEI ROMÂNE

După 1860, adică după 30 de ani de dibuiri, de lucrări mărunte, dar meritorii pentru un început, apar lucrări de o mai mare anvergură, cu un pronunțat caracter științific, prin care se pun bazele adevăratelor

lucrări bibliografice. E meritul lui Dimitrie Iarcu de a fi încercat să alcătuiască o bibliografie generală a culturii românești.

Dimitrie Iarcu e născut în 1817, la Slatina, unde urmează clasele primare. După 1832 îl aflăm în școala de la Sfintul Sava. În 1842 este numit profesor la clasa a III-a primară de la Colțea, pînă în 1847. Totodată urma și cursurile de drept și filozofie cu Laurian, chiar și anatomia cu Nicolae Crețulescu. Luînd parte la revoluția din 1848, termină prin a fi întemnițat la Văcărești, unde rămîne pînă la 4 ianuarie 1849. Timp de patru ani trăiește din meditații de matematică, apoi e numit profesor. Mai mulți ani funcționează ca secretar al Comisiei pentru dezbaterea programelor, metodelor și cărților didactice. Între 1860 și 1863, cînd este pensionat, îndeplinește funcția de inspector general al școlilor. Deși pensionat, intră casier-contabil la Societatea Academică, unde rămîne timp de șapte ani, între 1867 și 1874. În ultimii ani îl aflăm la Societatea Transilvania din București, tot în funcția de casier. Se stinge din viață în ianuarie 1879 în București, lăsînd în urma sa și cîteva lucrări literare, lipsite de ecou, precum și cărți școlare, ultimele atît de necesare epocii sale: *Învățături trase din Sf. Scriptură*, 1838; *Dopiascriptură*, 1844—1845; *Dialogul italiano-român*, 1846; *Prințesa de Pompei*, 1851; *Prietenia copiilor*, 1853—1854; *Morarul cel bun*, 1856; *Măsuri și greutăți*, 1857; *Românul glumeț*, 1857; *Enciclopedia poporană*, 1858; *Abecedarul*, 1860; *Istoria naturală*, 1860; *Contabilitatea comercială*, 1863; *Despre adevăratul calendar*, 1864; *Istoria sacră*, 1866; *Mitologia*, 1867; *Aritmetica practică*, 1869; *Contabilitatea agricolă*, 1870; *Manual de economie domestică*, 1877.

Dar Iarcu intră în atenția noastră nu prin acest noian de manuale, ci prin lucrarea sa bibliografică, purtînd un titlu cam lung: *Annale bibliografice române. Repertoriu chronologicu sau catalogu generalu de cărțile imprimare de la adoptarea imprimeriei, diuemetate seclu XVI și pînă astăzi, 1550—1865 exclusiv. Precessu de doue serii, una de date istorice relative la Bibliografiă în genere: invențiuni, decisiuni, scriitori etc. și alta relativă la Imprimerie și în parte la imprimeriile nostre românești. Adunate de mai multu timp și redigiate astfelu de Dimitrie Iarcu, vechiu profesor și Inspectoru de scole. Imprimare cu cheltuiala din fondu Onor. Minist. allu Cultelor și instrucțiunii publice*¹. Este o bibliografie

¹ Ediția întâia, București, 1865, 120 p., iar ediția a doua are titlul schimbat: *Bibliografia chronologică română sau Catalog general de cărțile române imprimare de la adaptarea imprimeriei diuemetate seclu XVI și pînă astăzi 1550—1873. Precesso de două serii, una de date istorice relative la Bibliografiă în genere: invențiuni, decisiuni, scriitori etc.; alta relativă la imprimerie și în parte la imprimeriile noastre românești. Adunate în timpu de aproape 30 ani și redigiate pe alfabetu titlurile cărților fiicărei serii ale unui an. București, 1873, 161—164 p. Date despre viața sa în Popul, Vasile Gr., *Conspect asupra literaturii române și literaților ei*. Bucuresci, 1875, vol. I, p. 106—109.*

generală a culturii românești, întocmită după un plan bine stabilit și urmărind scopuri precise. Iarcu, înainte de a alcătui lucrarea sa, a căutat să se informeze bibliografic pentru a ajunge la anumite concluzii. Astfel, scoate în evidență că „s-au găsit niște particulari ca Olteniceanu, Cipariu, Dionisiu să strângă cu mari cheltuieli cărțile vechi după unde le-au găsit, să vină după aceea un Cipariu, un Vasile Popp să facă catalog din dinsele și să le arate contemporanilor lor“. Luând pildă de la înaintași, Iarcu s-a ostenit timp de 30 de ani ca să adune cărți vechi sau numai titlurile lor. Scopul este același ca și la Popp: „geloși dară de a vedea odată literatura noastră figurînd alături de cele clasice moderne, trebuie mai întii, după cum am zis, să vedem ce posedăm astăzi. Aceasta e motivul ce a îndemnat pe subsemnatul a strînge într-un Repertoriu cronologic sau Catalog general toate cărțile românești, imprimate de la adoptarea imprimeriei și pînă astăzi, sau de la 1550—1865“. El credea că este util a cunoaște tot ce s-a tipărit în românește, fiindcă:

1. „Cunoscînd cărțile, să putem face odată o analiză critică atît asupra lor, cît și asupra timpului și circumstanțelor în care s-au produs. 2. Avînd cineva o bibliotecă de cărți române sau vrînd a-și forma una, îi va fi prea lesne oricui, avînd un catalog cronologic, a nota în-
tr-însul, puînd un semn în dreptul fiecăreia cărți ce are sau voiește a avea. 3. Vrînd cineva să traducă dintr-o limbă străină în cea română vreo carte care n-a mai fost tradusă, n-are decît să consulte acest catalog. Lipsa lui, poate, a fost cauza de s-a tradus aceeași carte în diferite epoce și locuri“.

Iarcu ia în considerație și cataloagele de bibliotecă, în special pe acela al Bibliotecii statului. De aceea caută să explice că bibliografia sa urmărește să completeze acest catalog, altfel opera lui ar fi inutilă. Dorea să adopte planul folosit în *Catalogul Bibliotecii statului*, adică orînduirea cărților pe materii, care, de fapt, este planul cel mai nimerit pentru o bibliografie. Nu a făcut astfel fiindcă „eu cred că dacă cărțile, clasate după materii, s-ar fi aranjat pe alfabet după titlul lor, era mai bine“. Iarcu întocmește următorul plan. Cărțile sînt înșirate cronologic, iar în interiorul fiecărui an sînt clasate în aceste zece diviziuni: 1. Cele originale și prelucrate; 2. Traduceri din limbi străine; 3. Edițiile repetate, originale sau traduceri; 4. Broșuri (prescurtări de opere, discursuri, bugete etc.); 5. Calendare, almanahuri; 6. Periodice, reviste, ziare; 7. Muzică, note, psaltichii etc.; 8. Cele litografiate: caligrafii, hărți, tablouri, gravuri; 9. Cărți didactice, în limbi străine, despre români și 10. Broșuri în limbi străine, relative la români. La fiecare carte trece: titlul sau materia pe care o tratează, formatul, numărul paginilor, editura, autorul, traducătorul, locul imprimării, tipografia și prețul.

Lucrarea are la sfârșit un indice alfabetic, dar în interiorul fiecărei litere autorii sînt trecuți la întîmplare.

Din prefața bibliografiei sale trebuie reținute și aceste două importante păreri: regretul că de un timp numai sînt obligați tipografiu a depune la Biblioteca statului măcar cîte un exemplar din toate cărțile ce se tipăresc, fiindcă în acest chip s-ar putea face o statistică regulată a scrisului românesc, și importanța deosebită pe care o au cărțile apărute pînă la 1830, însemnînd la fiecare bibliotecă în care se mai găsesc exemplare.

Tot în prefață Iarcu aduce unele informații despre scriitorii vechi, asupra bibliotecilor, tipografiilor și librăriilor, după cum alcătuiește și o listă de cărțile ce pot constitui o mică bibliotecă pentru copii și tineret.

Opera lui Dimitrie Iarcu a avut o largă circulație, dovadă nevoia unei noi ediții. Calitatea fundamentală a acestei bibliografii constă în bogăția, pentru acea vreme, a materialului adunat. Defectele sînt numeroase. Iarcu, deși caută să stabilească un plan de lucru, nu ajunge la rezultatul dorit; cu toate că avea planul bibliografic al lui Genilie, nu izbuțește să creeze sau să preia un altul mai bun. Deși mai avea exemplul lui Gîrleanu și Cătănescu, constînd în redarea corectă și exactă a informațiilor bibliografice, totuși nu reușește să le execute.

Lacunele lucrării sale sînt evidente: autorul nu izbuțește să cunoască decît 30—40 din fondul real al publicațiilor, dă informații eronate, folosește trunchieri de titluri, din mai multe titluri de cărți face unul, un imens număr de greșeli de tipar etc. Să dăm cîteva exemple: „*Istoria princip. Moldav (manual)* 8 p... I. Alinescu, Iași“, 1845. În realitate este vorba de „I. A. Albineț, prof. *Manual de istoria Principatului Moldaviei*. Iași, Inst. Albinei, 1845, XXXII + 245 p. *Pravila Țării* este, de fapt, *Legiuire a Principatului Țării Românești*... Bibliografia lui Iarcu este cronologică, iar în interiorul anului, orînduirea este tematică; de aici necesitatea de a modifica titlul cărții pentru ca fiecare lucrare să înceapă cu un cuvînt care ilustrează conținutul: *Istoria lumii* și nu cum e corect *Elemente de istoria lumii*, *Manual de economie casnică* și nu *Economie casnică*... (manual).

Dintre omisiunile producției editoriale ale anului 1849, luat ca exemplificare, amintim:

Actele publice a Principatului Moldovei. 1849, ed. rom. și fr.; *Cea-slov*... Buda; *Cererile românilor din monarhia austriacă*. Viena; *Condica criminală pentru Principatul Moldovei*. Iași; *Heliade, Tell, Golescu, à l'Assemblée législative de la République Française*. Paris; Gusti, D. *Geografie pentru școalele primare*. Iași, ed. II; Hurmuzachi, *Promemoria zur Bukowiner*. Wien; Hurmuzako, *Zur Begründung der Bukowina*. Wien; *Învățătură, creștere, instrucție hronică*. Iași, în rom. și fr.; Laurian,

A. T. *Die Romanen der österreichischen Monarchie*. Wien; *Lettre au Ministre des Affaires étrangères de France*. Paris; *Micul Comenie*, în limba germană și română. Negruzzi, C. *Doi țărani și cinci cîrlani*, Iași; *Respuns la jurnalele „Morning-Herald“ și „Steaua Dunării“*.

Apoi trei lucrări tipărite de Șaguna la Sibiu și Viena: *Învățătură*, tipărită la Brașov de Vasilie Silași; Suțo, N. *Notions statistiques sur la Moldavie*. Iași. De asemenea îi lipsesc multe manuale școlare și cărți bisericești. Apoi, întâlnim lucrări datate greșit. Multe din cărți sînt transcrise incorect fiindcă nu au fost văzute, neprecizîndu-se sursa.

Cu toate acestea, lucrarea are mari merite, mai ales în identificarea de autori (I.N.S. = I.N. Șoimescu; O prietenă a tuturor femeilor casnice = Maria Maurer; B.A. = Suțache ș.a.). Multe cărți dispărute le cunoaștem astăzi numai prin informarea sa.

Iarcu este un bibliograf cu mari intenții, dar cu mici realizări. În lipsa unei alte bibliografii, opera sa a fost folosită pînă aproape de zilele noastre și, în unele cazuri, se face uz de ea și astăzi.

Rămîne de lămurit de unde a luat Iarcu imboldul de a întocmi o bibliografie generală a culturii românești de mari proporții, cum nu îndrăznise un altul pînă la el. E firesc să ne întrebăm dacă nu a fost influențat de modelele străine. Iarcu cunoștea franceza și italiana¹. Comparînd însă studiul său cu bibliografiile din aceste limbi, ajungem la concluzia că nu se poate vorbi despre solide legături între ele.

Prefața bibliografiei sale arată însă că a dat o mare atenție bibliografiilor românești. Iarcu se oprește îndelung asupra lui Vasilie Popp, Cipariu, asupra cataloagelor de bibliotecă. În afară de aceasta, el a trăit în mediul Bibliotecii statului. Înclin spre părerea că Iarcu a luat ideea de a alcătui bibliografia de la înaintașii săi români. Nu-i întrece în metodă, dar e superior tuturor prin bogăția materialului².

Iarcu a fost continuat de G. Popescu prin *Trei ani de literatură română. Indice bibliografic ale cărților publicate românești în România seu de romani în anii 1874, 1875 și 1876, precedatu de schitiile biografice ale literatiloru romani din Macedonia*. București, 1877, 32 p. și urmată de *Siese ani din literatur'a romana. Catalogu generalu de Cărțile Romane publicate în Tiera și straiutate de la 1 Ianuarie 1874 pînă la ultima Iulie 1879, adunate și asiediatu în ordine alfabetica după numele autoriloru* de George Popescu. Edițiunea a IV. *Adausa și corectata în întiele-sulu raportului Academiei Romane*. Bucuresci, 1879, 76 p. La Popescu

¹ În legătură cu italiana publicase: *Abecedar și dialoguri italiano-române*, 1846.

² Despre Iarcu a scris și Emile Picot în manuscrisul *Notes pour l'histoire littéraire des Roumains*, aceste cîteva cuvinte: „Né a Slatina, 1817. Professeur. Traduit des romans, compose 99 méchants livres didactiques. *Bibliographie roumaine*. Bonnes intentions, c'est tout”, cum și în *Revue d'anthropologie*, 1875, p. 427 (cf. Georgescu-Tistu, N., *op. cit.*, p. 58).

trebuie să scoatem în evidență, mai întâi, elementul inedit pe care îl aduce bibliografiei românești. Iarcu publicase bibliografia generală a culturii române, iar Popescu a sesizat necesitatea completării continue a lucrării, propunându-și să tipărească anual o bibliografie periodică. Ca realizare, el este mai precis, mai bogat și mai metodic decât Iarcu. Regretul cel mare este că nu s-a permanentizat procedeul¹.

Pe cînd G. Popescu caută să-l continue pe Iarcu, I. M. Codrescu izbutește să-l îndrepte și să-l completeze prin *Bibliothronologia română*² din revista sa *Buciumul român*. Codrescu recunoaște că lucrarea lui Iarcu a adus „un imens serviciu națiunii“, dar „ne-am propus cu ocaziunea publicării acestei foaie, a îndeplini lacunele ce ea conține, atît în privirea cărților necunoscute încă și necuprinse în acel catalog, cît și aceea a datei și a locului imprimării lor, care la unele din ele este eronată“. Ca și Iarcu, Pop și Cipariu, Codrescu mărturisește că a muncit peste 12 ani ca să poată strînge cărțile din catalogul său. Bibliografia e bogată în informații, toate corect transmise, arătîndu-l superior lui Iarcu. Cărțile sînt orînduite cronologic și la fiecare operă bibliografiată menționează: titlul, autorul, locul, tipografia, anul, paginația și, uneori, unele referințe editoriale. Iată un exemplu: *Istoria bisericească a Românilor*, de Arh. Filaret Scriban, Iași, tipografia Adolf Berman, 1871—8; tipărită cu operele venerabilului Arhiepiscop Iosif Bubulescu.

Bibliografia conține un bogat stoc de cărți străine relative la România, cum și multe opere românești. N. Georgescu-Tistu considera că *Bibliografia* lui Codrescu cuprinde numai „largi analize de cărți referitoare la poporul nostru“³. De fapt, studiul lui Codrescu nu dă „analize“, ci liste de cărți românești și străine. Cărțile românești sînt destul de numeroase. Printre altele aflăm și un *Precestarium* din 1673 tîlmăcit de Dosoftei, cumpărat de Biblioteca din Iași în urma recomandării lui Mihail Eminescu⁴.

¹ George Popescu a mai publicat în legătură cu bibliografia: *Dumitru Bolintineanu, Vieția și operele sale*. București, 1876, 32 p., *Curs elementariu de istoria literaturii române*. București, 1877, 37 p., ambele lucrări avînd un caracter mai mult bibliografic. În tipărirea operelor sale bibliografice a fost ajutat bănește de Academia Română. (Cf. *Analele Academiei Române*. Seria II, Tom. I. București, 1880, p. 89.)

² *Buciumul român*, p. 46—48; 93—96; 142—144; 190—192; 238—240; 287—288; 335—336; 382—384; 430—432; 478—480; 1876, p. 527—528; 569—571; 1877, p. 47—48; 95—96; 147—148; 232; 347—348; 1881, p. 329—333; 1882, p. 320.

³ *Op. cit.*, p. 100.

⁴ „Biblioteca Centrală din Iași a făcut frumoasa achizițiune de această rară carte, tocmai acum în timpul ministeriatului d-lui Titu Maiorescu, după recomandațiunea și nemerita alegere făcută de d-l Eminescu, actualul bibliotecar“. *Buciumul român*, 1875, p. 93. În această perioadă a bibliografiei a tipărit și D. Gusti *Numerariu de persoanele ce au scris și publicat versuri în românește, din vechime și pînă acum, în șerile române. Calendarul Buciumului*, 1875, p. 117—119.

6. SCHIȚĂ PENTRU O BIBLIOGRAFIE NAȚIONALĂ

Serbarea școlară de la Iași, cu ocazia împlinirii a cincizeci de ani de la înființarea învățămîntului în Moldova. *Acte și Documente*. Iași, 1885, 412 + IV p. este alcătuită de A. D. Xenopol și C. Erbiceanu. Iată o carte de mare valoare științifică și prea puțin cunoscută, fiindcă a avut o circulație în domeniul bibliografic redusă la minimum. Lucrarea are trei părți: prima, festivă, cu discursuri ținute de: Melchisedec, N. Culiario, D. A. Sturdza, A. Fătu, C. Erbiceanu, N. Ionescu; a doua conține istoricul școlii moldovenești alcătuit de A. D. Xenopol și ultima parte conține o bogată și metodică bibliografie. Din prima parte reținem discursul lui A. Fătu și care s-a referit la *Muzeul de științe naturale din Iași*, înființat de dr. Iacob Cihak. Studiul lui A. D. Xenopol închinat istoriei școalelor moldovenești reprezintă una dintre contribuțiile cele mai valoroase, prin documentare și idei, în acest domeniu. De mare însemnătate documentară sînt și „notițe biografice asupra cîtorva profesori din Transilvania, acum repotați”: Iosif Manfi (Teara 1791—Blaj 1872); Ion (Nitu) Voste (Mănărade 1792 — Blaj 1859); Vasile Fabian sau Bob (Rușii-Bărgăului 1795—Iași 1836); August Treboniu Laurian (Fofeldea 1800 — București 1874); Simion Bărnăț (Bocșa-Română 1808—1864); Ștefan Miclea (Feleacul 1820 — Iași 1879); Ioan Pop (Brașov 1828 — Iași 1865).

„Catalogul expoziției” îl putem socoti o adevărată *bibliografie generală, selectivă a culturii românești*, alcătuită după reguli strict științifice. Conține 1 212 cărți și manuscrise, cele mai multe în limba română, iar restul în limba greacă. În nota explicativă este menționat caracterul selectiv: „Este numai un început, dar care cuprinde fără îndoială un număr însemnat din cărțile didactice ce au figurat în învățămîntul românesc”. Autorii catalogului au înțeles să adauge la manualele școlare și cărți „de alt conținut”, pe care l-au socotit de valoare științifică, totodată „rare și puțin cunoscute”. Deoarece cărțile au fost strînse din bibliotecile din Moldova, cele tipărite în Muntenia și Transilvania sînt „slab reprezentate”. Se face apel la o completare și numai atunci „vom putea avea o icoană deplină a mersului și propășirii învățămîntului la români, elementul pe care se bazează întreaga lor renaștere la viață și civilizație”.

Această bibliografie analitică are cărțile orînduite după conținut, iar descrierea fiecărei cărți e făcută cu meticulozitate, arătîndu-se totodată și *biblioteca* de unde a fost împrumutată lucrarea. Prin acest mijloc ni se oferă lista a multor biblioteci particulare din Moldova: T. T. Burada, C. Tincu, Andrei Vizanti, colonel C. Langa, V. Paladi, Scarlat

Șișcanu, Ioan Cotov, C. Erbiceanu, N. Vicol, N. Culiانو, V. Paulini, N. Climescu, Emanoil Morțun, școala rurală din Buciumi, seminarul Socola, P. Poni, Giușcă, I. Otescu, V. Lohan, Alexandru Petrovici Stănceanu, Ana Popp, Narcis Crețulescu-Botoșăneanu, bibl. S. P. Mitropolit Dr. G. Iuliano, Eduart Gruber, Teodor Nica, A. D. Holban, St. Emilian, Mitropolitul Iosif al Moldovei (cu 66 de cărți), Biblioteca Universității și 105 manuscripte ale școlii grecești din București.

Am spus că bibliografia este tematică, și anume: abecedare (32), gramatici (54), retorici și cărți de lectură (19), lexicografie (13), geografie (30), istorie (125), învățămînt religios (47), matematici (39), științe fizico-naturale (18), filozofie și scrieri morale (38), științe aplicate (28), literatura modernă (161), scrieri juridice (41), muzică și arte grafice (13), pedagogia și organizarea învățămîntului (26), finanțe (12), scrieri periodice (57), cărți bisericești (107), bibliografii și diverse (7).

Valoarea bibliografiei crește și prin faptul că multe din cărți nu sînt cunoscute și deci nu sînt menționate de Iarcu și nu se află nici în Biblioteca Academiei Române. La unele cărți se specifică numărul ediției: gramatica românească pentru școlile primare de Nicolae Măcărescu, din 1853, a apărut în 22 de ediții. Manuscrisele sînt descrise în amănunțime: format, conținut, circulație, caracterul scrierii, însemnări. Unele din aceste notițe explicative devin adevărate studii, cum e cazul gramaticii lui Dimitrie Eustatie din 1756, sau la geografia tipărită la Buda în 1812 se arată că ea trebuie studiată în paralel cu lucrarea lui Amfilochie Hotiniul din 1795 „de a căruia plan și metodă se pare a fi în total inspirată“.

Lucrare bogată în informații bibliografice, mai cu seamă în domeniul pedagogic, minuțios întocmită, cu mare exactitate în redarea titlurilor, toate acestea contribuie a o socoti una dintre cele mai valoroase opere.

7. CATALOAGELE DE BIBLIOTECI ¹

După Unire, biblioteca românească nu se mai compară cu starea în care era la 1840. Cărțile străine ca și cele românești pătrunseseră în mai toate orașele, în special acolo unde se afla și o școală secundară. Dar

¹ Vezi și *Catalogul Bibliotecii Senatului*. București, 1867, 94 p., sau *Catalogul Bibliotecii și muzeului diecesan din Lugojiu. Foaia bisericească și școlastică*, 1899, p. 37—38. *Biblioteca Adunării generale a României*. București, 1861, 18 p.; *Catalogul Bibliotecii Ministerului de Război*. București, 1867, 185 p.; *Catalogul bibliotecii Seminarului Central din București*. București, 1890, 205 p.; Direcția Monitorului oficial și al Imprimeriei sta-

cele mai mari biblioteci sînt tot la București și Iași, după cum acestea sînt și cele mai bine orînduite. Aceleași motive care l-au îndemnat pe Genilie să întocmească un catalog al bibliotecii pe care o conducea și în primul rînd nevoia de orientare rapidă a cititorului într-un mare număr de cărți îl obligă și pe noul bibliotecar, Ion Gârleanu, să retipărească vechiul catalog. La 1865 publică *Catalogul alfabetic de cărțile aflate în Biblioteca Centrală* redijat de Ion C. Gârleanu. Bibliotecar central și membru onorific al comitetului Bibliotecilor publice. Catalogul are pe copertă și în fruntea prefeței două motouri, care ne arată înțelesul larg pe care autorul îl da unei biblioteci: „Bibliotecile sînt rezervoarele spiritului secolelor, depozitele literaturilor vechi și moderne, arhivele geniului omanesc; precum și acelea a febleței, nebuliei și a multelor sale erori“, și „On peut juger de l'état de la civilisation d'un peuple, moins par l'étendue et la magnificence que par le nombre de ses bibliothèques publiques et particulières“ (Schnitzler).

Cărțile sînt grupate în 31 de materii: Agricultură și Economie, Arheologie și Numismatică, Biografie și Anecdote, Dicționare și Nomenclatură, Enciclopedia, Epistole și Epistolare, Geografia și Etnografia, Gramatica și Stilistica, Historia și Chronologia, Historia naturală, Itinerariu și Voiagiu, Jurisprudența și Instituțiuni, Literatura și Critica, Mathematica și Mechanica, Medicina și Anathomia, Miscela și Collecțiuni, Mythologia, Paedagogia și Educația, Periodica et Diaria, Filosofie et Fil. Moralis, Physica et Chymia, Poetica et Poesia, Politica et Regulamenta, Poligrafia et Operae, Rethorica et Eloquentia, Romancia et Comenta, Technologia, Artes et Industria, Theatralia, Theologia.

La fiecare carte se trec: numele autorului, titlul întreg, data și locul, numărul volumelor, dubletele și formatul. La sfîrșitul catalogului se află un indice alfabetic al autorilor.

În introducere, Gârleanu face un istoric al bibliotecilor din toate timpurile și de la toate popoarele, referindu-se totodată și la metodele folosite în întocmirea unor atare lucrări. Mai întîi ne oferă definiția catalogului, socotit „o listă de uvrage ce conține o bibliotecă“. Un atare catalog se poate întocmi după două metode: „prin ordul alfabetic, după autor sau titlu, sau „prin ordul sistematic, după deosebitele științe ce

tului. *Catalogul Bibliotecii*. București, 1891, 119 p. *Biblioteca clubului „Tinerimea“ Catalog...* București, 1892, 189 p. *Catalogul Bibliotecii de medicină din București*. București, 1890, 63 p.; O altă ediție din 1895; Societatea politehnică. *Catalogul bibliotecii la finele anului 1896*. București, 1896, 21 p; *Catalogul bibliotecii gimnaziului „Alec Donici“ din Fălticeni*. Fălticeni, 1893, 23 p. *Biblioteca V.A. Urechă din Galați*. Catalog ... București, 1890, 4 vol.; Densusianu, N. *Catalogul bibliotecii Marelui Stat-Major*. București, 1898, XIII + 716 p. O ofrandă pentru biblioteca soc. Școala nouă. *Românul*, XXXII (1888), 21 martie, p. 298.

tratează acel uvrăgiu". Metoda cea mai ușoară, ne explică autorul, este întocmirea catalogului alfabetic, dar e și cel mai puțin folositor. Folosindu-l, un cititor nu poate afla o carte în acest catalog decât știind autorul. A doua metodă e cea mai utilă, dar și cea mai grea. După aceste aprecieri, Gârleanu arată și mijloacele prin care se poate înavuți o bibliotecă: prin subvenții de stat, prin exemplarele impuse de legea presei și prin donațiuni particulare.

Volumul al doilea a apărut în 1869, alcătuit după aceleași principii, sub îngrijirea însă a lui Gr. I. Dianu, noul director al Bibliotecii. Urmînd pilda predecesorului, acesta folosește un moto prin care evidențiază valoarea unui catalog: „Dans toute grande bibliothèque, un catalogue est un objet de première nécessité a défaut duquel il est impossible de s'y retrouver. Dans tous les catalogues il faut chercher à réunir la plus grande exactitude à la plus parfaite simplicité" (Schnitzler). Tot în 1869 a apărut volumul al III-lea, conținînd indicele alfabetic al autorilor, precum și un supliment la volumele I și II¹.

Catalogul lui Gârleanu și Dianu e întocmit după modelul catalogului lui Genilie. Sînt aceleași materii, cum și aceleași criterii de clasificare și de despuiere de date. Gârleanu a avut în fața sa acest catalog, completîndu-l cu marea număr de cărți românești intrate, între timp, în bibliotecă. Ca tehnică bibliotecărească, Gârleanu nu prea aduce noutăți în catalogare. El este mai mult un continuator, minor însă sub raport științific. Genilie dispunea de un orizont mai larg, fiind mai exact în informare, rod al unei cercetări meticuloase. Era de altfel și mai cult. Cu toate acestea, catalogul lui Gârleanu a avut o mai largă circulație decît cel precedent. Explicația o găsim în faptul că fiind așezat în primul rînd pe fond de carte românească, răspundea unei acute necesități. Catalogul lui Gârleanu a folosit multă vreme ca bibliografie generală a culturii românești. Fiind tipărit numai pe o pagină, s-au putut adăuga cu ușurință noile achiziții ale bibliotecii, deci bibliografia era mereu pusă la punct. Catalogul lui Gârleanu e util și pentru a vedea ce bibliografii străine circulau pe atunci la noi².

¹ Vol. I: XIII + 580 p.; vol. II: 520 p.; vol. III: 264 p. supl. 94 p.

² Este vorba de: Alberici, *Catalogo breve dell'illustri e famosi scrittori venetiani. Biblioteca Italiano o sia notizia de'libri rari nella lingua italiana diviso in quattro parti principali*. Venezia, 1728. *Catalogo de'libri italiani, spagnoli ed inglese che si trovano a Amsterdamo nella libreria di Janssonio — Waesberge*. Amsterdamo, 1725. *Catalogo di tutte le opere pubblicate dal tipografo-litografo-calcografo e negoziante de libri e stampe*. Milano, 1856. Balbi, *Essai statistique sur les bibliothèques de Vienne*, 1835. *Bibliographie universelle*, 1848. *Bibliographie de la France*, Paris, 1864. Bignon, *Bibliotheca Duboisiana*. Haye, 1725. Brockhaus, *Catalogue général de la littérature française*, Paris. Brunet, *Manuel du libraire et de l'amateur*, Paris, 1820. *Catalogue des livres qui se trouvent chez les Frères*

La Iași, vechea bibliotecă a Academiei Mihăilene era într-un continuu progres. Donațiile cărțurilor moldoveni, ca: Asachi, Bolliac, Fotino, Hasdeu, și preluarea unor biblioteci ale vechilor mitropolii provenite de la mănăstirile secularizate i-au mărit pe neașteptate și valoarea, și stocul de cărți. Se adaugă apoi faptul că biblioteca a avut directori de o mare distincție intelectuală și autoritate științifică, ca Mihail Eminescu și Bogdan Petriceicu Hasdeu. Pentru ca cititorii tot mai numeroși ai bibliotecii să se poată orienta ușor în colecțiile atât de bogate, directorul ei, Cezar Cătănescu, tipărește un nou *Catalogu generalu alu Bibliotecii centrale din Iassi redigeatu de...*, Iassi, 1868, VI + 240 p. Cătănescu se ghidează după modelele anterioare, oferite de Gârleanu și Genilie. Cărțile sînt orînduite după materii, în interiorul materiilor pe limbi, iar în cadrul acestei clasificări în ordinea alfabetică a autorilor. La fiecare carte se menționează: autorul, titlul, volumele, formatul, locul apariției, anul, proveniența, numărul exemplarelor ce se află în bibliotecă. În total sînt 5 000 de volume, fără a socoti rezerva „ce atinge de două ori aceeași cifră”. Spre a ne face idee de cîte și ce fel de cărți erau într-o bibliotecă românească pe acea vreme, dăm aici numărul lor pe specialități: Teologia, 510; Filozofia, 123; Jurisprudența, 197; Medicina, 126; Economia politică, 167; Istoria, 514; Geografia, 169; Pedagogia, 151; Științe pure, 97; Științe aplicate, 69; Istoria naturală, 89; Chimia, 34; Fizica, 43; Astronomia, 20; Agricultură, 132; Gramatică, 244; Lexice, 122; Literatură latină, 157; Literatură greacă, 177; Literatură modernă, 586; Arte, 60; Biografii și memorii, 70; Bibliografie, 54; Broșure, 90; Manuscripte, 79; Periodice, 154; Tablouri, 16; Numismatică, 633.

În introducere, Cătănescu insistă asupra necesității bibliotecilor publice. Acest lăcaș de cultură este, așa cum a fost definit de egipteni, medicina sufletului fiind „oglanda trecutului” și „busola viitorului”. La fel au gîndit și cărțurarii români la 1835, cînd au înființat, prin sprîjinul domnitorului Mihail Sturdza, biblioteca ieșeană. Cătănescu aduce în catalogul său, pe lîngă exactitatea și corectitudinea în transcrierea titlurilor de cărți, și unele lucruri noi, nefolosite de înaintașii săi. El trece mai la fiecare carte proveniența ei. Astfel, putem reconstitui în parte donațiile lui Hasdeu, ca și ale celorlalți cărțurari. Totodată ne dăm seama și de circulația operelor străine în Moldova. În ce privește bibliologia, catalogul lui Cătănescu oferă 54 de volume, ceea ce ne face să credem că materia era bine cunoscută de moldoveni.

Wetstein. *Catalogue général de la Librairie française*, Paris, 1847. *Catalogue des livres qui se trouvent chez Firmin Didot*, Paris, 1817. *Catalogue des livres français et latins, qui se trouvent à Leipzig en foire de Paques*, 1830... *Manuel de la Librairie*. Paris, 1807. *Allgemeine Bibliographie für Deutschland*. Leipzig, 1836—1837.

